

Nyugat-magyarországi Egyetem
Geoinformatikai Kar

**A műemlékingatlanok tulajdoni és használati viszonyai,
különös tekintettel a Cseszneki vár és műemléki
együttesre**

SZAKDOLGOZAT

Konzulens:
Dr. Papp Iván
adjunktus

Készítette:
Pénzes Sándorné
Levelező tagozat
Ingatlan-nyilvántartási szervező szak

Székesfehérvár
2009

NYILATKOZAT

Alulírott **Pénzes Sándorné** (neptun kód: XXXXXXXXXX) jelen nyilatkozat aláírásával kijelentem, hogy a

A műemlékingatlanok tulajdoni és használati viszonyai, különös tekintettel a Cseszneki vár és műemléki együttesre című

szakdolgozat

(a továbbiakban: dolgozat) **önálló munkám**, a dolgozat készítése során betartottam a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. szabályait, valamint az egyetem által előírt, a dolgozat készítésére vonatkozó szabályokat, különösen a hivatkozások és idézések tekintetében¹.

Kijelentem továbbá, hogy a dolgozat készítése során az önálló munka kitétel tekintetében a konzulenszt illetve a feladatot kiadó oktatót **nem tévesztettem meg.**

Jelen nyilatkozat aláírásával tudomásul veszem, hogy amennyiben bizonyítható, hogy a dolgozatot **nem magam készítettem**, vagy a dolgozattal kapcsolatban szerzői jogsértés ténye merül fel, a Nyugat-Magyarországi Egyetem **megtagadja a dolgozat befogadását és ellenem fegyelmi eljárást indíthat.**

A dolgozat befogadásának megtagadása és a fegyelmi eljárás indítása nem érinti a szerzői jogsértés miatti egyéb (polgári jogi, szabálysértési jogi, büntetőjogi) jogkövetkezményeket.

Székesfehérvár, 2009. december 10.

.....

Hallgató

¹ **1999. évi LXXVI. tv. 34. § (1)** A mű részletét - az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven - a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével bárki idézheti.

36. § (1) Nyilvánosan tartott előadások és más hasonló művek részletei, valamint politikai beszédek tájékoztatás céljára - a cél által indokolt terjedelemben - szabadon felhasználhatók. Ilyen felhasználás esetén a forrást - a szerző nevével együtt - fel kell tüntetni, hacsak ez lehetetlennek nem bizonyul.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	6
1. A műemlékvédelem gondolatának kialakulása	7
1.1 A műemlékvédelem kialakulása Európában a XIX. századig	7
1.2 A műemlékvédelem kialakulása Magyarországon	9
1.3. Az első műemlékvédelmi törvénytől az 1950-es évekig	10
1.4. Műemlékvédelem az 1950-es évektől napjainkig	12
1.5. Műemlékvédelem Európában a XX. században (A karták és nemzeti deklarációk kora)	14
2. Kulturális örökségvédelem az Európai Unióban	16
2.1. Az örökségvédelem hatályos szabályozása	17
2.2. Az örökségvédelem szervezetrendszere (UNESCO, ICOMOS)	18
3. A Világörökség	20
3.1. A Világörökség Egyezmény	21
3.2. Világörökséggé nyilvánítási eljárás	23
3.3. Felvétel a Világörökségi listára	26
3.4. Világörökségi helyszínek Magyarországon	27
3.5. Aktualitások a Magyarországi világörökségi helyszínekkel kapcsolatban	34
4. A kulturális örökség mai védelme Magyarországon	36
4.1. Az örökségvédelmi törvény	36
4.2. A műemlékvédelem általános fogalmai	36
4.3. A műemlékvédelem általános feladatai	39
4.4. Védetté nyilvánítás	40
4.5. A kulturális örökségvédelem intézményi rendszere	43
4.6. Követelmények, kötelezettségek	46
4.7. Helyi védelem	48
4.8. Állami tulajdonban lévő műemlékek	49
5. Cseszneki vár	51
5.1. A vár története	51
5.2. A vár tulajdoni és használati viszonyainak változása	59
5.3 A váron végzett felújítási, rekonstrukciós munkák	60
5.4. A műemlékek fenntartásának problémái	64
6. Az ingatlannal kapcsolatos jogesetek	70
6.1 Vagyonkezelői jog bejegyzése	70
6.2. Bírósági felülvizsgálat	71

6.3. Jogutód átvezetése	72
Összefoglalás.....	73
Irodalomjegyzék.....	75
Felhasznált jogszabályok	76
Mellékletek	79

Bevezetés

"Amely nemzet az emlékeit veszni hagyja, az a saját sírját készíti elő!"

írta Ipolyi Arnold püspök, akit a magyar műemlékvédelem alapítójaként tartunk számon. Sorai soha nem voltak aktuálisabbak, mint a mostani, felgyorsult világunkban, amikor szinte észrevétlenül vesznek el múltunk emlékei. Ezeknek az értékeknek megőrzése a következő generációk javára mindannyiunk feladata.

Dolgozatom témájaként a műemlékingatlanokat, kiemelten a Cseszneki várat választottam. Döntésemet több tényező indokolta. Mindannyiszor, amikor elmegyek mellette, lenyűgöz a sziklaszírtet uraló vár. Mivel érdekel a történelem, a múlt, ilyenkor elgondolkodom azon, hogy ősünk vajon mennyi idő alatt és hogyan építették fel? Hogyan tudtak eleink ilyen maradandót alkotni, mely dacolt az évszázadok pusztító történelmi és természeti viharával?

Munkám során is kapcsolatba kerülök a kizárólagosan állami tulajdonú műemlékingatlanokkal, ismernem, s alkalmaznom kell a műemlékvédelemmel kapcsolatos jogi szabályozást.

Dolgozatomban többek között az alábbi kérdésekre keresem a választ:

1. Milyen mértékben határozza meg az Európai Unió az egyes nemzetek kulturális örökségvédelmére vonatkozó jogi szabályozást?
2. Mennyire „szigorúak” a magyarországi jogszabályok, vajon nem sérül-e a tulajdonjog a műemlékekkel kapcsolatos szabályozás során?
3. Megkapják-e a műemlékek tulajdonosai, kezelői a megfelelő segítséget a fenntartáshoz, állagmegóváshoz, felújításhoz szükséges források eléréséhez?

1. A műemlékvédelem gondolatának kialakulása

Az épületek fenntartására, kijavítására irányuló törekvések egyidősek magával az építészettel. Ez a tevékenység azonban nem tekinthető még a mai értelemben vett műemlékvédelem előzményének. Különböző korokban más-más jelenségek, a társadalom életének gazdasági, politikai, szellemi tényezői befolyásolták a régi korokból maradt épületekkel kapcsolatos felfogás alakulását, de mozgatórugói szinte minden korban azonosak. Ezek az épületek hasznossági, művészi, történeti tényezői. Hogy mikor mely tényező dominált, abban a társadalom gazdasági, kulturális, etikai fejlettsége, világnézete tükröződik.

1.1 A műemlékvédelem kialakulása Európában a XIX. századig

Ókor

Az ókori Rómában az épületeket nem műemlékvédelmi, hanem esztétikai megfontolásokról egészítették ki. Már Septimius Severus római császárnál (193-211) megjelenik az elhanyagolt épületek helyreállításának előírása. Nyilván az esztétikai megfontolásokon túl, biztonsági megfontolások is vezethették a törvényalkotót.

A régi épületek lajstromba vételéről rendelkezik Constantinus bizánci császár 330-as rendeletében, megalkotva ezzel az első műemléki inventarizáció (leltár) példáját.

Középkor

A középkorból származó rendeletek többsége sem a műemlékvédelemnek, az emlék régiség, vagy történeti értékéből fakadó megóvását tartja szükségesnek. Sokkal inkább a használhatóság és az esztétikai érték megtartása a cél.

A késő középkor és a korai reneszánsz itáliai mesterei kitüntető figyelemben részesítették az antikvitás építészeti emlékeit. Ez a figyelem azonban csak a romok építészeti dokumentálására korlátozódott és csak kivételes esetként fordult elő, hogy az építészeti alkotás használhatósága érdekében helyreállítási, karbantartási munkákat végeztek volna.

A város arculatával való törődés, s ezzel a hatalmas ókori maradványok sorsa elsősorban a pápák gondoskodását ébresztette fel. II. Pál bullát bocsátott ki a római

romok védelme érdekében, mivel egyre nagyobb méreteket öltött az épületek szétbontása építőanyag szerzése érdekében.

Alois Riegl osztrák művészettörténész szerint az itáliai reneszánsz az antik emlékek tudatos értékelésével, és védelmükre hozott törvényes rendelkezések létrehozásával a modern értelemben vett valódi műemlékvédelem kezdetét jelenti.

Újkor

Az európai műemlékvédelmi gondolkodás történetének a reneszánsz után a másik nagy mérföldköve a *francia forradalom*. A forradalom volt a kirobbantója annak a történelmi folyamatnak, mely a XIX. századi Európában társadalmi-politikai téren végbement, s melynek egyik kísérő jelensége volt a tudatos és intézményes műemlékvédelem kialakulása Európa szerte. Sajátos ellentmondás, hogy a francia forradalom, mely a műemlékek érzelmi alapon történő vad pusztításának első példája Európában, egyben az első szervezett, intézményes műemlékvédelmi kezdeményezések kora is. A francia forradalom tudatosan rombolta a hit és a vallás számára készített építészeti alkotásokat. 1789 után megszámlálhatatlan középkori, reneszánsz és barokk templom esett áldozatul a pusztítás dühének.

A konvent 1790-ben rendeletet hozott a történeti és művészi értékek lajstromba vételéről. A feladat ellátásához létrehozták a Műemlékek Bizottságát (Comission de Monuments), mely 1795-ig működött, azután átvette szerepét a Művészetek Ideiglenes Bizottsága.

A francia forradalom bár kevés konkrét eredményt ért el a műemlékek védelmében, áttörte a nemzeti múlt emlékei iránt érzett addigi közönyt. Egyik vívmánya a francia műemlékek múzeumának (Musée des Monuments Francais) megalapítása 1791-ben, Párizsban. Ide mentettek több mint 1200 szobrot és síremléket, épületrészleteket, műtárgyakat.

Európában egyre növekvő és erősödő mozgalmak indultak a további pusztulások megakadályozására és az eddigiek helyreállítására. 1810-ben a francia belügyminiszter elrendelte a forradalom alatt megrongált kastélyok és apátságok összeírását. A rendeletet Alexandre de Laborde fogalmazta meg. 1816-ban ő adta ki „Franciaország műemlékei időrendben” c. művét, mely az első módszeres műemlék-katalógus. Ez egyben az első megfogalmazása a műemlékvédelem alapelveinek, melyet aztán a későbbi évtizedekben váltanak gyakorlattá.

Napóleon hadjáratai Itália és Németország területein is hozzájárultak a műemlékvédelem gondolatának kifejlődéséhez. Az olasz műemlékvédelem megalapozásában nagy szerepe volt VII. Pius pápának. Megbízásából, 1802-ben adták ki a Doria Pamphili bíboros féle edictumot, mely a korszerű műemlékvédelmi törvények első példája volt Európában, és a későbbi francia törvényekre is nagy hatással volt.

Németországban már a XVIII. sz. végén jelentkeztek a nemzeti egységtörekvések, s ezzel kapcsolatban a nemzeti múlt kutatásának, újraértékelésének vágya. Goethe megnyilatkozásaiban már 1799-ben megjelenik a műalkotások egyetemes értékének és megőrzésük iránti felelősségnek gondolata. „Az összes műalkotások mint ilyenek az egész művelt emberiség tulajdonát képezik és azzal a kötelezettséggel vannak összekapcsolva, hogy megőrzésükről gondoskodják.”²

1.2 A műemlékvédelem kialakulása Magyarországon

A nemzeti műemlékvédelmi intézményrendszerek megszületése Európa országaiban mindenütt a nemzeti öntudatra ébredés, a romantika korszaka. Magyarországon 1846-ban alakult tudósokból és polihistorokból álló Magyar Orvosok és Természetvizsgálók, majd egy év múlva a Magyar Tudományos Akadémia adott ki felhívást a műemlékek védelmére. A szabadságharc leverése ezt a kezdeményezést - a műemlékeinkért való intézményes felelősségvállalásra - félbeszakította. A műemlékvédelemmel foglalkozó első intézményes szervezet Bécsben alakult Central-Comission azaz császári és királyi központi bizottmány néven. Ez a császárság Magyarországra is kiterjedő hatáskörrel rendelkező központi hatósága volt. 1858-ban megalakult a MTA Archeológiai Bizottmánya, mely sokat tett a hazai műemlékek megismerése és megismertetése érdekében.

Az 1871-ben Ipolyi Arnold által készített törvény-tervezetnek tudható be a Magyarországi Műemlékek Ideiglenes Bizottságának létrehozása 1872-ben, mely aztán a törvény-előkészítő munkát is a kezébe vette. A Bizottság előadója Henszlmann Imre művészettörténész, (1.1. sz. ábra) építésze Schulek Frigyes (1.3. sz. ábra) lett. Tagjai voltak még Steindl Imre építész (1.2. ábra) Ipolyi Arnold és Römer Flóris régész-művészettörténész. A Bizottság által készített törvényjavaslat rendelkezni kívánt az ingó örökségről is, de a magántulajdon korlátozásával kapcsolatos aggodalmak és az állami

² Dr. Horler Miklós: A műemlékvédelmi gondolat kialakulása Európában

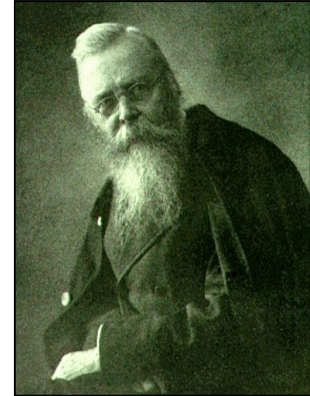
eszközök szűkössége miatt ez végül is kimaradt az 1881. május 26-án kihirdetésre került első műemlékvédelmi törvényből.

1.1. ábra
Henszlmann Imre³

1.2. ábra
Steindl Imre⁴

1.3. ábra
Schulek Frigyes⁵

1.3. Az első műemlékvédelmi törvénytől az 1950-es évekig

Az **1881. évi XXXIX. törvénycikk**, amely a műemlékek fenntartásáról szólt, Műemlékek Országos Bizottsága (MOB) néven véglegesítette az addigi Ideiglenes bizottságot. Meglehetősen kicsi apparátussal működött, mely változatlan formában 1934-ig maradt fenn. Feladatköre az építészeti emlékekre és azok tartozékaiként a képző- és iparművészeti alkotásokra terjedt ki. Ebben az időben rendkívül kevés volt a műemlék, így a fenntartási munkák költségeit teljes egészében az állami költségvetésre lehetett hárítani. A védendő műemlékek köre – egyre fiatalabb műemlékek bevonásával - fokozatosan bővült. Hatósági jogkörrel azonban megalakulásakor, s még utána hosszú évtizedekig nem rendelkezett a MOB, intézkedésre csak a vármegyei és városi törvényhatóságok útján volt jogosult.

A törvény első része a műemlékekről és azok gondozásáról szól.

A műemlék meghatározása: *„a földben vagy a föld színén lévő minden olyan építmény és tartozéka, mely történeti- vagy művészeti emlék értékét hordozza.”*

Második fejezete részletezi a kisajátításra vonatkozó szabályokat.

³ <http://mek.oszk.hu> Marastoni József: Henszlmann Imre portréja

⁴ www.mke.hu

⁵ www.omikk.bme.hu

A harmadik fejezet a kiszabható büntetések mértékét szabályozza.

Az országos bizottság kiadásait, valamint a kisajátítások, a felvételi, tatarozási és helyreállítási munkálatok költségeit általában a műemlékek tulajdonosai viselték, amennyiben erre nem voltak képesek, a műemlékek fenntartására évenként megszavazott költségvetési forrásból fedezték.

Az ingó kulturális javak védelméről szóló törvény megalkotása továbbra is napirenden maradt, tervezete 1911-re készült el, de az első világháború megakadályozta elfogadását. Átfogó szabályozása végül a közgyűjteményekről szóló 1929. évi XI. tv. III. fejezetében („az ingó műemlékek és egyéb muzeális tárgyak felkutatásáról ... és védelméről”) jelent meg, s a védelmüket szolgáló igazgatási, hatósági és szakmai feladatokat ellátó szerveket, testületeket is a közgyűjteményi hálózat keretén belül állították fel. Az országos múzeumok évtizedeken át kötelezően láttak el hatósági feladatokat, mely tehermentesítette az állami költségvetést. Az ingó kulturális örökség védelmével kapcsolatos klasszikus állami feladatokat és jogköröket, mint védetté nyilvánítás, kivétel engedélyezése, elővásárlási jog, az **1934. évi VIII. törvénnyel** az Országos Magyar Gyűjteményegyetem Tanácsához telepítette, majd ezek a jogok átszálltak a jogutód Magyar Nemzeti Múzeumra. Az 1934-es törvény hívta életre a Közgyűjtemények Országos Felügyelőségét, összemosva a közgyűjteményi és hatósági feladatokat.

A kulturpolitikus Grevich Tibor törvényjavaslata - mely nem műemlékekről, hanem művészeti és történeti elemekről rendelkezik - volt az alapja a MOB 1946-ban készített és a VKM által 1948-ban átdolgozott törvénytervezetnek, mely hatással volt az első integrált örökségvédelmi jogszabály, az **1949. évi 13. tvr.** tartalmára is. A törvényerejű rendelet együttesen rendelkezett a műemlékekről és a múzeumokról. Kibővítette a 1881. évi törvény által szabályozott műemlékvédelem során elrendelhető munkák körét, védelemben részesített a műemlékek környezetét is. Előírta az állam által elvégeztetett kényszer-helyreállítások esetén a tulajdonos visszatérítési költségét. Ezzel megindult a műemlékek nagyobb számú védetté nyilvánítása. Ez az alapja ma is a védett állomány törzsanyagának.

A tvr. alapján a műemlék megfogalmazása: *„a földben vagy a föld felszínén lévő minden olyan építmény (épület, épületrész, földmű) és tartozéka, amelyet kiemelkedő történeti, régészeti, képzőművészeti, iparművészeti vagy néprajzi jelentőségére tekintettel a vallás- és közoktatásügyi miniszter a Központ javaslata alapján műemlékké nyilvánít. A műemlékké nyilvánítással az ingatlan a jelen törvény értelmében védetté válik”*

A tvr. megalapította a Múzeumok és Műemlékek Országos Központját, mely a műemlékekről nyilvántartást vezetett. A nyilvántartás elkészítésének, vezetésének módját a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelettel szabályozta, amely a jelentős ingatlanok tulajdonosai részére bejelentési, illetve adatszolgáltatási kötelezettséget is megállapíthatott. A műemlékké nyilvánítás tényét a telekkönyvbe is bejegyeztették a Központ megkeresésére. A műemléki ingatlanra vonatkozó minden telekkönyvi bejegyzésről a Központot hivatalból értesíteni kellett.⁶

1.4. Műemlékvédelem az 1950-es évektől napjainkig

A műemlékvédelem kormányzati irányításának hatásköre az 50-es évektől többször is módosult.

1949-ig a jogszabályok a vallás és közoktatásügyi miniszter hatáskörébe utalták a műemlékvédelem feladatait.

A 2019/6/1953. MT határozat a műemlékvédelem irányítását az Építészeti Tanácsra bízta, majd a 2214/1953. MT határozat az Országos Építésügyi Hivatalra, majd ennek megszűnésével az Építésügyi Minisztériumra ruházta át.

Az 10054/1956. Korm. határozattal a műemlékvédelem irányítása és szakfelügyelete az építésügyi miniszter feladatköre lett, a műemlékekkel kapcsolatos kultúrpolitikai feladatokat az 1045/1957. Korm. határozat a művelődési tárcára bízta úgy, hogy a védetté nyilvánítás és törlés ügyeiben a két miniszter egyetértése szükséges.

A megnőtt feladatok, az operatív és hatósági munka összehangolásának igénye felvetette egy önálló szervezet létrehozásának szükségességét, erre került sor 1957-ben az OMF létrehozásával. A műemlékvédelem központi állami szerveként működő Országos Műemléki Felügyelőség felügyeletét az Építésügyi Minisztérium látta el, a műemlékvédelemről az **1964. évi III. (építésügyi) törvény** rendelkezett. Az OMF egyszerre látott el hatósági, tudományos, tervezési és kivitelezési feladatokat.

Az építésügyi hatóságok mellett szakhatóságként, illetve építési engedélyhez nem kötött munkák esetében önálló műemléki hatóságként járt el minden a műemlékek jellegét érintő építési tevékenység során. Illetékessége a főváros kivételével az egész országra kiterjedt.

⁶ Tamás Judit: Történetek az intézményes műemlékvédelem 120 évéből 8-10. oldal

A múzeumi feladatok a művelődésügyi tárca irányítása alatt maradtak. A múzeumokról és a muzeális emlékek védelméről az 1963. évi 9. sz. majd az ezt módosító 1975. évi 6. sz. tvr. rendelkezett. Ezzel az ingó és ingatlan kulturális örökség kezelése teljesen szétvált.

A rendszerváltást követő átalakulások a műemlékvédelemre is nagy hatással voltak. A társadalmi, gazdasági és politikai változások is szükségessé tették a változást.

1992-ben a kormány rendeleti úton létrehozta az Országos Műemlékvédelmi Hivatalt (OMvH), feladatait pedig a környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter határozta meg rendeletben, módosítva a műemlékvédelmet szabályozó jogszabályt. A Hivatal a környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter irányítása alatt állt. A Műemlékfelügyeleti Igazgatóság önálló szervként intézkedett: engedélyeket bocsátott ki, ellenőrizte a műemlékek állapotát, segítette helyreállításukat, hasznosításukat. Az ügyfélszolgálati irodák megnyitásával közvetlenebbé vált az ügyfélkapcsolat és felgyorsult az ügyintézés.

Kapcsolatot tartott fenn a külföldi partnerekkel – pl. az Európa Tanács Kulturális Örökség Bizottságával, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottságával –, másrészt a társadalmi szervezetekkel.

Az 1997. LIV. műemlékvédelmi törvény megalkotásával már törvényi szintű szabályozás váltotta fel az addigi műemlékvédelemről szóló 1/1967. (I.31.) ÉM rendeletet, alkalmazkodva a megváltozott viszonyokhoz, pótolva egyes hiányosságokat.

A műemlékek besorolása a következő kategóriák szerint változott: műemlék, műemléki jellegű terület, műemléki környezet. A törvény révén a műemlék a településfejlesztés vonatkozásában is jelentőséget kapott. A törvény kétirányú feladatrendszert jelölt meg a műemlékvédelem számára:

- egyrészt a védelmet érdemlő alkotások felkutatását, értékelését és számbavételét
- másrészt a műemlékek fenntartását, helyreállítását és védelmét.

A jogszabály a kiemelkedő kulturális értékű műemlékekkel kapcsolatban úgy rendelkezett, hogy azokat *kizárólagos* állami tulajdonban kell tartani, illetve amennyiben tulajdonjuk az ingatlan-nyilvántartásban nem az állam javára van bejegyezve, úgy a tulajdonjogot az állam javára meg kell szerezni.

Az 1997. CXL. törvény már a *kulturális örökség javairól* rendelkezett: a régészeti jelentőségű területeket, a műemlékek ingó tartozékait, a könyvtári dokumentumokat, a közművelődési intézményeket sorolta ide. Védelmük szempontjából a törvény hiánypótló volt, és az országból való kivitelük témája is nagy hangsúlyt kapott. E törvény által jött létre a Kulturális Örökség Igazgatósága (KÖI) a következő feladatok ellátására: védett területek bejegyzése, javaslattevő lelőhelyek védetté nyilvánítására, nyilvántartások vezetése.

Az 1998-ban, az addigi Művelődés- és Közoktatásügyi Minisztérium kettéválasztása nyomán megalakuló új kulturális tárca, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (NKÖM) az OMvH ellenőrzésének feladatát is megkapta.

A kulturális örökség védelméről szóló **2001. évi LXIV.** törvény gyökeres változást hozott az addigi műemlékvédelmi szervezetben. A törvény a kulturális örökséget a következőképpen definiálja: régészeti érdekű területek, régészeti emlékek, régészeti lelőhelyek és védőövezeteik, a műemlékek, műemléki értékek és a műemléki területek, illetve a kulturális javak. A törvény rendelkezik a régészeti örökség védelméről, a műemlékvédelem sajátos tárgyairól – történeti kertek, műemléki területek, temetők és temetkezési helyek –, a műemlékek fenntartásáról és használatáról, a kulturális javak védelméről és a hivatal feladatairól is.

A törvény egyik legfontosabb következménye, hogy egy új intézményrendszert hoz létre: az OMvH és a KÖI összevonásával megszervezi a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt (KÖH), amely 2001 októbertől óta biztosítja az integrált védelmet. Az ágazat szakmai felügyeletét jelenleg az Oktatási és Kulturális Minisztérium minisztere látja el.⁷

1.5. Műemlékvédelem Európában a XX. században (A karták és nemzeti deklarációk kora)

A kulturális örökség védelme terén az elmúlt mintegy fél évszázad alatt számos fontos nemzetközi dokumentum született. Ezek általános célja csaknem azonos. Abban akarnak segítségünkre lenni, hogy jobban tudjuk megóvni örökségünket. Azt az örökséget, mely valamely meghatározott közösséghez tartozik, mégis az egész emberiség számára fontos.

⁷ Magyar Mária- Péter Annamária: Az építészeti örökség védelme

A műemlékekkel kapcsolatos általános nemzetközi elveket először az 1933-ban kiadott **Athéni Kartában** fektették le a műemlékekkel foglalkozó szakemberek.

Megállapították többek között: *„Abban az esetben, ha a restaurálás a pusztulás veszélye miatt elkerülhetetlen, ajánlatos tiszteletben tartani a múlt történeti és művészeit alkotását anélkül, hogy bármely korszak stílusát számúznánk. A konferencia azt ajánlja, hogy ha lehetséges, fenn kell tartani a műemlékek rendeltetését, mely biztosítja életük folyamatosságát, de a modern funkciónak mindenekelőtt tisztelnie kell a műemlék történeti és művészeti jellegét.*

„Jóváhagyta azt a törekvést, mely a magánérdekkel szemben a közösség jogait támogatja.”

„Határozatként kimondja, hogy a (köz)hatóság minden államban olyan hatalommal rendelkezzen, hogy sürgős esetben megőrző intézkedéseket tehessen.”⁸

Az idő múlásával szükségessé vált eme rendelkezések felülvizsgálata, kiegészítése. 1964 májusában keletkezett a **Velencei Karta**, a nemzetközi elveket rögzítő új dokumentum. Megállapításait Magyarországon is irányadóként fogadják el a műemlékvédelem hivatalos szervei, annak ellenére, hogy az nem jogszabály.

Meghatározta a műemlék fogalmát, rögzítette a műemlékvédelem célját. Irányelveket fogalmazott meg a műemléki települések rendezéséről, valamint a konzerválás, restaurálás, ásatások, publikáció terén.

További főbb nemzetközi karták, kartaszerű irányelvek:

- Machu Picchu Karta (a Nemzetközi Építész Szövetség Kartája) 1977
- A történeti kertek kartája (firenzei Karta) 1981
- A történeti városok védelmének nemzetközi kartája 1987
- A régészeti örökség gondozásának és védelmének kartája 1990
- A népi építészeti örökség kartája 1999

Jelentős nemzeti karták:

⁸ Román András: Karták könyve. Műemlékvédelmi dokumentumok gyűjteménye. ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Budapest, 2002. 14. o

- Az ICOMOS Ausztrál Nemzeti Bizottság Burra Kartája a kulturális jelentőségű helyek védelme tárgyában, 1980
- Az ICOMOS Brazil Nemzeti bizottság Petropolis Kartája, 1987

Deklarációk, ICOMOS- és más nemzetközi konferenciák határozatai, ajánlásai:

- A történeti városrészek felújítása (Lőcse, 1966)
- Kortárs építészet történeti együttesben (Budapest, 1972)
- Az elmúlt száz év műemlékei (Kecskemét 1982)
- Világörökségi borvidékek (Tokaj, 2001)

ENSZ, UNESCO, Európa Tanács konvenciók, ajánlások:

- Hágai egyezmény a kulturális javak fegyveres összetűzés esetén való védelméről (ENSZ-UNESCO, 1954)
- Az építészeti örökség európai kartája (Európa tanács 1975)

2. Kulturális örökségvédelem az Európai Unióban

2.1. Az örökségvédelem hatályos szabályozása

A kulturális javak, közkeletűbb nevükön a műtárgyak védelmének az egyes nyugat- és kelet-európai államokban nemzeti hagyományaik, jogrendjük szerint eltérő szabályozása, gyakorlata alakult ki.

Az egyes államokban különböző szabályozás van érvényben, melyek egyes tárgycsoportok esetében a teljes kiviteli tilalomtól, az állam elővásárlási jogán keresztül a pusztá bemutatási kötelezettségig, illetve a kivitel mindenféle korlátozástól mentes szabadságáig terjednek.

Az Európai Uniónak - elsősorban gazdasági integrációs szervezet lévén – nincsen közös, kötelezően alkalmazandó kulturális politikája, a kulturális élet szabályozása minden tagállam saját hatáskörébe tartozik.

Az EU egyik alapító szerződése, az 1957-es Római szerződés külön is rendelkezik arról, hogy „a művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek védelme” érdekében a tagállamok saját jogszabályaikkal nemzeti korlátozásokat, tilalmakat állíthatnak fel.

Tekintettel azonban arra, hogy az ingó kulturális javak, a műtárgyak mozgatható, szállítható értékek, vagyis gazdasági szempontból árunak minősülnek, és azoknak egy külön sajátos csoportját képezik, ezért rájuk különleges EU szabályozást vezettek be.

A kulturális javak területén az EU szabályozás két alappilléren nyugszik, az EU határán kifele irányuló műtárgyforgalom ellenőrzésén és az egyes tagállamok nemzeti kulturális örökségének kölcsönös védelmén.

„1993. január 1. óta az EU tagállamai között teljesen szabaddá vált az áruk, személyek forgalma, megszüntetve a tagállamok között mindenféle rendszeres határ- illetve vámellenőrzést. Ezzel egyidejűleg viszont szükségessé vált, az EU illetve a Közösség külső határán az ellenőrzés megszigorítása, valamint az egyes tagállamok nemzeti kulturális öröksége részét képező kulturális javak védelmének újfajta közös szabályozása illetve kölcsönös védelme.”⁹

⁹ Buzinkay Péter: Műtárgyvédelem és az Európai Unió A Kulturális javak védelme és Magyarország uniós csatlakozása Kulturális Örökségvédelmi Folyóirat XLVII. Évf. 1. szám 2003. 31. o.

Ennek kapcsán születtek a következő rendeletek:

- A Tanács 1992. december 9-i 92/3911/EGK Rendelete a kulturális javak kiviteléről
- A Bizottság 1993. március 30-i 93/752/EGK Rendelete a Tanács a kulturális javak kiviteléről szóló 92/3911/EGK Rendeletének végrehajtásáról
- A Tanács 1996. december 16-i 96/2469/EK Rendelete a Tanácsnak a kulturális javak kiviteléről szóló 92/3911/EGK Rendelete függelékének módosításáról

A Bizottság 1998. július 16-i 98/1526/EK Rendelete a Bizottságnak a Tanács a kulturális javak kiviteléről szóló 92/3911/EGK Rendeletének végrehajtásáról szóló 93/752/EGK Rendeletének módosításáról

- A Tanács 1993. március 15-i 93/7/EGK Irányelve a tagállamok területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról

A fentiek alapján a nemzeti kulturális örökség védelme az egyes tagállamok saját feladat- és hatáskörébe tartozik, míg a Közösség külső határain kifelé irányuló műtárgyforgalom ellenőrzését közösségi szabályok alapján egységes rend szerint kell végezni.

Magyarországon a vonatkozó EU feladatok ellátására kijelölt szerv a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal.

2.2. Az örökségvédelem szervezetrendszere (UNESCO, ICOMOS)

Az UNESCO az Egyesült Nemzetek Szervezetének Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete. A létrehozásáról szóló megállapodást 1945. november 4-én 20 állam írta alá.

Az UNESCO Alkotmánya (I. cikkely) értelmében tevékenysége céljából azt tűzte ki, "hogya a béke és biztonság fenntartását azáltal segíti elő, hogy a nevelés, a tudomány és a kultúra révén szorosabbra fűzi a nemzetek közötti együttműködést a célból, hogy faji, nemi, nyelvi vagy vallási megkülönböztetés nélkül mindenki számára világszerte biztosítsa az igazság, a törvény és ama emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartását, amelyeket az Egyesült Nemzetek Alapokmánya az összes népek javára elismer".

Az UNESCO-nak jelenleg 193 tagállama és 6 társult állama van. Magyarország 1948. szeptember 14. óta tagja az UNESCO-nak.

Az UNESCO főbb programjai közül a kultúra keretprogramjának kulturális örökségre vonatkozó pontjai:

- a kulturális örökség megőrzésének társadalmi vonatkozásai, a Hágai Jegyzőkönyv ajánlásainak végrehajtása, a víz alatti kulturális örökség védelme, az illegális műkincs-kereskedelem elleni harc, nemzetközi kampányok (Bolsoj, Velence, Moejandro, stb.), háborús konfliktusok sújtotta helyszínek restaurálása (Angkor, Bosznia, stb.)
- kulturális turizmus
- világörökség: a kulturális és a természeti helyszínek egyensúlya, a listára kerülés kritériumainak szigorítása, nemzeti jelentések, promóció, oktatási program (csomagterv), az immateriális örökség megőrzése: folklór-projektek, "Emberiség élő kincse"- program

A Műemlékek és Műemléki Együttesek Nemzetközi Tanácsát (ICOMOS-International Council on Monuments and Sites) 1965-ben Varsóban alapították, egy évvel a Műemlékek és Műemléki Együttesek Konzerválásáról és Restaurálásáról szóló Karta, ismertebb nevén a Velencei Karta aláírása után.

Az ICOMOS olyan nemzetközi, nem kormányzati szervezet, amely munkájával a műemlékvédelemmel kapcsolatos elméleti, módszertani és tudományos-technológiai kérdések ismertté tételét, a műemlékek és építészeti együttesek védelmét segíti elő.

„Az ICOMOS az UNESCO műemlékvédelmi világszervezete, a párizsi székhelyű Világörökség Bizottság állandó műemlékvédelmi szakértő intézménye. Az 1965-ben létrehozott civil szakmai szervezet meghatározó a világ műemlékvédelmében. Az itt kidolgozott irányelveket a legtöbb ország átülteti saját műemlékvédelmi gyakorlatába. A nemzetközi fórumon is tevékenyen dolgozó tagok saját országukban nemzeti

*bizottságokat alkotnak. Feladatuk a nemzetközi és hazai műemlékvédelmi elvek összhangjának megteremtése.*¹⁰

Számos esetben megfigyelhető, hogy a műemlékvédelmi megoldások nem felelnek meg az Európai Unió alapelveinek. A problémák áthidalását egy új tanácsadó testület segíti. A szervezet célul tűzte ki, hogy megvizsgálja az uniós normák európai kulturális örökségre gyakorolt hatását. Az új európai tanácsadó testületet, az European Heritage Legal Forum (EHLF), a Bajor Szabadállam brüsszeli képviselőjén a Bajor Tartományi Műemlékvédelmi Hivatal szervezésében alakult meg. Az EHLF munkájában az Európai Unió tagállamai és az Európai Szabadkereskedelmi Társulás hivatalosan delegált képviselői vesznek részt. Feladatukat annak vizsgálata jelenti, hogy az uniós normák milyen hatással vannak az európai építészeti és régészeti kulturális örökségre.

3. A Világörökség

¹⁰ www.icomos.hu

3.1. A Világörökség Egyezmény

1972. november 16-án született meg az ez idáig legjelentősebb eszköz földünk egyetemes természeti és kulturális értékeinek megőrzésére: az UNESCO Világörökség Egyezménye.

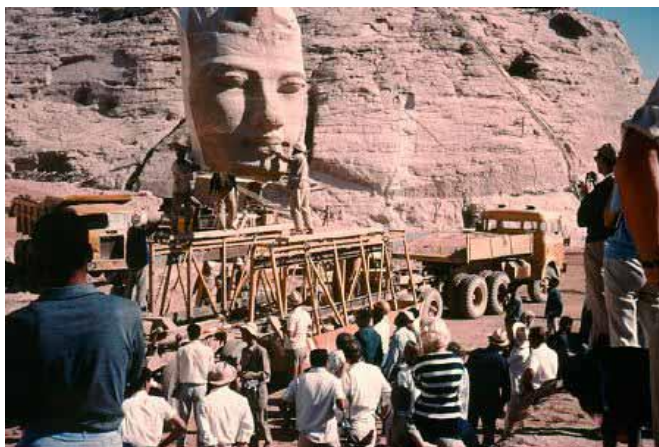
*„Az Egyezmény olyan egyedülálló jogi eszköz, amely globális felelősségvállalást tesz lehetővé a világ kulturális és természeti értékeinek megóvásáért. Elfogadásának előzményei jóval korábbra nyúlnak vissza. Már az I. világháború után felmerült egy nemzetközi mozgalom alapításának gondolata az Európán kívül fekvő kulturális és természeti javak védelmére, a nemzetek közösségében azonban csak az asszuáni-gát építése kapcsán tudatosodott igazán ennek fontossága.”*¹¹

Az egyiptomi kormányzat az ötvenes években döntött egy víztározó létesítéséről Asszuánál, a Nílus alsó folyásánál. A hatalmas építkezés terve a politikai fejlemények miatt az ország számára a nemzet nagyságának és identitásának szimbólumává is vált. Így az Abu Simbel-i templomoknak, a még nagyrészt feltáratlan, több évezredes egyiptomi-núbiai kultúra kiemelkedő műemlékeinek elárasztása sokadrangú kérdéssé degradálódott. A régészeti emlékek visszafordíthatatlan pusztulásának híre óriási visszhangot váltott ki világszerte és megmentésükre 1959-ben, az UNESCO kezdeményezésére nemzetközi kampány indult.

Abu Simbel és Philae templomait hatalmas kőtömbökre darabolták és egy közeli, a későbbi víztükör fölé nyúló mesterséges dombon ismét felépítették (3.1. ábra). A munkálatok költségeinek mintegy felét 50 állam teremtette elő, rámutatva ezzel az összefogás fontosságára. A kiemelkedő értékkel bíró kulturális javak megőrzésének felelőssége a nemzetek közösségének együttes feladata. Léteznek olyan műemlékek, amelyek az egész világ, az egész emberiség számára rendkívüli és egyetemes jelentőséggel bírnak és amelyek sorsa nem függhet egyes államok kormányzatának döntéseitől.

Szükségessé vált egy államok felett álló jogi eszköz megalkotása, amelynek segítségével az egyes államok szuverenitásába történő beavatkozás nélkül lehet biztosítani a hasonló értékek védelmét.

¹¹ www.vilagorokseg.hu

3.1. ábra

Ezen előzmények után dolgozta ki az UNESCO az ICOMOS-szal (Műemlékek és Történeti Együttesek Nemzetközi Tanácsa) együttműködve az egyezményt a kulturális örökség védelmére. *„Egy 1965-ös, washingtoni konferencián született meg a gondolat, hogy ezt az egyezményt kiterjesszék a természeti örökségre is, azaz hogy a kulturális emlékek megőrzését összekössék a természeti helyek védelmével. A konferenciát „World Heritage Trust” címmel rendezték – ekkor született meg a „World Heritage” azaz világörökség fogalom. Az IUCN (Nemzetközi Természetvédelmi Unió) 1968-ban fogalmazta meg – az ICOMOS előterjesztéséhez hasonlóan – javaslatait a természeti értékek védelmére.”*¹²

A közös indítványt az Egyesült Nemzetek 1972-es stockholmi konferenciáján terjesztették elő. A résztvevő államok egyhangúlag döntöttek a szövegjavaslatról, amelyet az UNESCO Közgyűlése „Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről” címen még ugyanebben az évben elfogadott. Az Egyezmény ratifikálása után 1978-ban vették fel az első helyszíneket a Világörökségi Listára.

A Világörökség Egyezmény azóta – tagállamai számát tekintve – a világ egyik legnagyobb és legsikeresebb szervezetévé nőtte ki magát: 1972. óta már 186 állam csatlakozott hozzá, többen, mint az UNESCO bármely más akciójához.

Az 1972. november 16-án elfogadott Világörökség Egyezményhez hazánk 1985-ben csatlakozott és Törvényerejű rendelet formájában építette be a magyar jogrendbe.

¹² www.vilagorokseg.hu

Az egyezmény végrehajtásáért felelős szervezetek

Az 1972-ben megszületett Világörökség Egyezményhez csatlakozott országok hozták létre az Egyezmény végrehajtásának legfőbb testületét, az ún. **Részes Államok Közgyűlését**, amely kétévente, az UNESCO általános konferenciájával azonos időben ülésezik. Az Egyezményhez ez idáig (2007. június) 184 állam csatlakozott.

Az Egyezmény előírásai alapján 1976-ban állították fel a legfontosabb döntéshozó és végrehajtó testületet, a **Világörökség Bizottságot (Committee)**. A 21 fős Bizottság tagjait a Közgyűlés választja meg, megbízatásukat az ezt követő harmadik rendes ülészig végéig, azaz hat évig gyakorolják. Kétévente mindig csak a testület egyharmada, azaz hét ország adja át a helyét az új tagoknak, így módon biztosítva a folytonosságot.

A Bizottság fő feladatai:

- az Egyezmény alkalmazásával kapcsolatos stratégia, szabályozások és irányelvek megfogalmazása, meghatározása;
- a Részes Államok felterjesztései alapján dönt az új helyszínek Világörökségi Listára vételéről;
- a Részes Államokkal együttműködve ellenőrzi a Világörökségi Listára felvett helyszínek állapotát;
- dönt a veszélyeztetett helyszínek felvételéről a Veszélyeztetett Helyszínek Listájára;
- meghatározza a Világörökség Alap optimális felhasználását.

A Bizottság évente egy rendes ülést tart, rendkívüli üléseket csak abban az esetben hív össze, ha ezt a tagállamok legalább kétharmada kéri. A Bizottsági Ülés helyszíne nincs helyhez kötve, arról a Részes Államok meghívása alapján döntenek.

3.2. Világörökséggé nyilvánítási eljárás

A Világörökségi Listára kiemelkedő jelentőségű és egyetemes értéket képviselő kulturális és természeti örökségi helyszínek kerülhetnek fel, amelyek nemcsak egy adott ország, hanem az egész emberiség számára egyedi jelentőséggel bírnak. Az

Egyezmény 1. és 2. cikkelye tartalmazza azokat a kritériumokat, amelyek alapján egy helyszínt a Világörökség részévé nyilvánítanak.

A jelenlegi szabályozás szerint a kritériumokat két csoportban foglalták össze, ezek alapján egy helyszín vagy kulturális, vagy természeti örökség kategóriában kerülhet fel a Világörökségi Listára. Az előbbinél a legfontosabb kritériumnak a „hitelesség” (történelmi autentikusság) számít, míg a természeti örökség esetében az „integritás” (érintetlenség, sértetlenség).

2008. júliusáig 878 helyszín felvételéről döntöttek, amelyek közül 679 kulturális, 174 pedig természeti kategóriában felelt meg az Egyezmény kritériumainak. 25 helyszín besorolása „vegyes”, azaz ezek mind a kulturális, mind a természeti örökség feltételeit teljesítik.

Kulturális örökség

Kulturális örökségnek az Egyezmény értelmében olyan

- műemlékek (építészeti, monumentális festészeti vagy szobrászati művek, régészeti elemek);
- (épület)együttesek (összefüggő vagy különálló építmények);
- helyszínek (az ember, vagy az ember és a természet közös alkotása)

minősülhetnek, amelyek megfelelnek a **hitelesség** (történelmi autentikusság) kritériumának és a következő hat kritérium legalább egyikének:

- az emberi alkotószellem remekműve
- egy meghatározott időszakon vagy kulturális területen belül jelentős mértékben hatott az építészet, a technológia, a műemlékek, a várostervezés, a tájkialakítás fejlődésére
- egyedi (de legalábbis kivételes) megtestesítője egy élő vagy már letűnt civilizációnak
- egy építészeti stílus, technológia, vagy az emberiség történelme egy vagy több korszakát tükröző táj kiemelkedő példája
- egy vagy több kultúrát képviselő, hagyományos emberi letelepedés vagy területfoglalás kiemelkedő példája

➤ kapcsolódik kivételes, egyetemes jelentőségű eseményekhez vagy élő hagyományokhoz, ideákhoz vagy meggyőződésekhez, művészeti vagy irodalmi művekhez – ez a kritérium csak egy másik kritériummal együtt alkalmazható.

A kulturális örökségek között tartjuk számon az ún. **kultúrtájakat** (történeti tájakat), amelyek az ember és a természet kölcsönhatása révén alakultak ki – azaz emberkéz alkotta őket, de a természeti hatásokkal szervesen együttműködve.

A kultúrtájaknak három fajtáját különböztetjük meg:

- az ember által tudatosan megtervezett és kialakított tájképek, beleértve az épületekhez vagy épületegyüttesekhez kapcsolódó kerteket és parkokat
- olyan tájak, amelyek fejlődőképesek és egy fejlődési folyamatot tükröznek, amelyek jelenlegi formája természetes környezetükhöz való kapcsolódásuk vagy arra való reagálásuk révén alakult ki
- ún. társult értékeket hordozó (asszociatív) kultúrtájak, amelyek vallási, művészeti vagy kulturális jelenségeikkel kötődnek a természeti elemekhez

Természeti örökség

Természeti örökségnek az Egyezmény értelmében olyan:

- esztétikai vagy tudományos szempontból rendkívüli értékű fizikai és biológiai képződmények vagy képződménycsoportok;
- a tudomány vagy a megőrzés szempontjából rendkívüli értékű geológiai és fiziográfiai képződmények, a kihalástól fenyegetett állat- és növényfajták lakó- ill. termőhelyéül szolgáló, pontosan körülhatárolt területek;
- természeti tájak minősülhetnek, amelyek megfelelnek az **integritás** (érintetlenség, sértetlenség) kritériumának és a következő négy kritérium legalább egyikének:
 - rendkívüli természetes szépségű és esztétikai jelentőségű természeti jelenség vagy terület
 - kiemelkedő példa a nagy földtörténeti korszak(ok) megjelenítésében, beleértve az élet kialakulásának nyomait; a földfelszín alakulásának jelentős, folyamatban lévő geológiai folyamatait, illetve jelentős geomorfológia vagy terepalakulati jelenségeket

- kiemelkedő példája a jelenleg is folytatódó ökológiai és biológiai folyamatoknak – a földi, vízi, partmenti és tengeri ökoszisztémák, állat- és növényvilágok evolúciós fejlődésében
- a biológiai sokrétűségnek az „in situ” fenntartása szempontjából a legjellegzetesebb és legjelentősebb természeti élőhelyeit tartalmazza, beleértve a veszélyeztetett, a tudomány és a megőrzés szempontjából kiemelkedő egyetemes értéket képviselő fajokat.

„Vegyes” világörökségi helyszínek

Jelenleg 25 olyan helyszín található a Világörökségi Listán, amely kulturális és természeti javak kiemelkedően gazdag keveréke, így egy ún. vegyes kategóriában került felvételre. Ilyen például a Taishan-hegység Kínában (1987).

Világörökség Magyar Nemzeti Bizottsága (VÖMNB)

Magyarország 1985-ben csatlakozott a Világörökség Egyezményhez és vált annak Részben Államává. A Világörökség Magyar Nemzeti Bizottsága 1999-ben jött létre a 6/1999. (III. 31.) NKÖM rendelet szerint.

A Világörökség Magyar Nemzeti Bizottsága a Világörökség Egyezményből adódó kormányzati feladatok ellátásában a nemzeti kulturális örökségért felelős miniszter tanácsadó testülete.

3.3. Felvétel a Világörökségi listára

A Világörökségi Listára történő felvétel a következőképpen zajlik:

1. a javaslat benyújtása a Világörökség Magyar Nemzeti Bizottságánál (VÖMNB)
2. amennyiben a VÖMNB a javaslatot arra érdemesnek találja, akkor felveszi a helyszínt a magyar Várományosi Listára
3. a magyar Várományosi Listáról szakmai, és egyben „stratégiai” szempontok mérlegelésével kiválasztott egy-egy helyszínt a Magyar Állam képviselőjében a

mindenkori Kormány terjeszti elő a Világörökség Bizottságnak a Világörökségi Listára történő felvételre

4. ha az előterjesztés a Világörökség Bizottság által felállított szabályoknak teljes mértékben megfelel (ezt a Világörökség Központ vizsgálja felül), a Bizottság bírálatra elfogadja a felterjesztést, amelyet megküld tanácsadó és szakértői szervezeteinek (ICOMOS, IUCN) a dokumentáció és a helyszín véleményezésére és ellenőrzésére, valamint a felvétellel kapcsolatos javaslat megfogalmazására

5. a tanácsadó szervezet jelentése, illetve javaslata alapján a Világörökség Bizottság éves ülésén dönt a felvételről.¹³

3.4. Világörökségi helyszínek Magyarországon

Budapest Duna-parti látképe, a Budai Várnegyed, az Andrássy út és történelmi környezete (kulturális/1987/2002)

Hazánk fővárosa az egyik legszebb fekvésű város a világon, egyedi panorámával bír. (3.2. ábra) A budapesti Dunapart – amellett, hogy egyike a világ kiemelkedően szép urbanisztikai látképeinek – jól szemlélteti a magyar főváros történetének különböző időszakait. A város számos műemléke – Aquincum római kori településétől a Budai Vár megszámlálhatatlan, kulturálisan fontos magán- és középületéig – Buda, Pest és Óbuda határain túl is jelentős hatással volt az egyes korok építészetére.

3.2. ábra

Az 1987-ben a Világörökségi Listára felvett mintegy 60 hektárnyi terület a Margit hídtól a Szabadság hídig terjed.

¹³ www.vilagorokseg.hu

Hollókő ófalu és táji környezete (kulturális/1987)

Nógrád megyei palóc falu, Hollókő 1987-ben került fel a Világörökségi Listára. (3.3. ábra) A legfontosabb feltételnek, azaz az egyedi és egyetemes jelentőségnek Hollókő azzal tett - és tesz - eleget, hogy a XVII-XVIII. században kialakított falu a hagyományos településforma, a tradicionális építészet és a XX. századi mezőgazdasági forradalmat megelőző falusi élet páratlan példája, melyet sikerült eredeti állapotában megőrizni. Mindmáig élő, lakott település, melynek hagyományőrző lakói az épületek egy részét jelenleg is rendeltetésszerűen használják.

3.3. ábra

Hollókő mindmáig a múlt egy eredeti állapotában megőrzött szelete, és ez legértékesebb kulturális kincseink közé emeli.

Az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai (természeti/1995)

A Magyarország északkeleti és Szlovákia délkeleti határán elterülő Aggteleki- és Szlovák-karszt természeti és kultúrtörténeti értékekben egyedülállóan gazdag, összefüggő barlangrendszere a két ország közös felterjesztése alapján 1995-ben került az UNESCO Világörökség Listájára. (3.4. ábra) A felvétel mellett szóló legfőbb szakmai érv a felszín alatti világ természeti formáinak rendkívüli változatossága, komplexitása és viszonylagos érintetlensége volt, és sokat nyomott a latban az is, hogy a szinte sértetlen természeti értékek sértetlen állapotban való megőrzése garantálható.

3.4 ábra

Az ezeréves Pannónhalmi Bencés Főapátság és természeti környezete (kulturális/1996)

A valamikori „Pannónia szent hegyének” (Mons Sacer Pannoniae) monostora és a benne élő szerzetesközösség egyidős a magyar államisággal, ezért a magyar kultúra kivételes fontosságú részének tekinthető. Egy évezred lenyomata a Kisalföldből kiemelkedő, 282 m magas hegy tetején álló és a tájegységet uraló Főapátság történelmi épületegyüttese is: bemutatja hazánk 1000 éves történetének különböző építészeti stílusait.

3.5. ábra

A pannonthalmi Bencés Főapátság (3.5. ábra) tehát mind építészeti struktúrájában, mind eszmevilágában az évezredek, folyamatos használat alatt fejlődött, a még ma is aktív keresztény monostorok egyik egyedülálló példája, melynek szerzetesközössége tágabb környezetében, azaz egész Közép-Európában hozzájárult a kultúra fejlesztéséhez és a kereszténység terjedéséhez.

Hortobágyi Nemzeti Park – a Puszta (kulturális/1999)

A Hortobágy (3.6. ábra) egy olyan, a pásztorközösségek által megművelt kultúrtáj, mely az ember és a természet kétezer éves, hagyományos és kíméletes földhasználaton alapuló, harmonikus együttműködésének kiemelkedő példája. Európa legnagyobb összefüggő, természetes füves pusztája, mely nem az erdők kiirtása eredményeként jött létre, hanem emberi tevékenység révén, és képes volt megőrizni biológiai sokféleségét.

3.6. ábra

A Hortobágyi Nemzeti Park teljes egészében UNESCO Bioszféra Rezervátum, közel egyharmada pedig nemzetközi jelentőségű vizes élőhely, melynek védelmét a Ramsari Egyezmény külön biztosítja.

Pécsi ókeresztény sírkamrák (kulturális/2000)

A római kori Sopiane - a mai Pécs - IV. századi ókeresztény temetőjét (3.9. ábra) a Világörökség Bizottság 2000-ben azzal az indokkal vette fel a kultúrtörténeti kincsek listájára, hogy a feltárt építmény-együttes építészetében és falfestészetében rendkívül

sokoldalúan és összetetten szemlélteti az északi és nyugati római provinciák korai keresztény temetkezési építészetét és művészetét. A föld alatti sírkamrák és emlékkápolnák a késő római kori Európában élt keresztény közösségek kitartásáról és hitéről tanúskodnak, valamint bemutatják egy máig ható és napjainkig élő kultúra és civilizáció gyökereit.

3.9. ábra

Fertő/Neusiedlersee kultúrtáj (kulturális/2001)

Fertő-tavat (3.10. ábra) az UNESCO 1979-ben egyedi természeti értékei miatt bioszféra rezervátummá nyilvánította. A Világörökség Bizottság Magyarország és Ausztria együttműködésben és közös irányelvek szerinti előterjesztése alapján - a Fertő-tavat / Neusiedlerseet az azt övező településekkel együtt 2001-ben mint kultúrtájat vette fel a Világörökségi Listára. A tó környéke 8000 év óta különböző kultúrák találkozóponja, melyen az emberi tevékenység és a földrajzi környezet evolúciós szimbiózisának eredményeként egy egyedi kulturális tájegység alakult ki.. A tó háromnegyede Ausztriában fekszik, a régiót azonban mégis olyan természeti egységnek tekinthetjük, amelyre nincs nagy hatással a földrajzi megosztottság.

3.10. ábra

A Tokaji történelmi borvidék (kulturális/2002)

A Tokaji borvidék (3.11. ábra) 1737 óta élvez védeltséget, amikor is egy királyi rendelet – a világon elsőként – zárt borvidékké nyilvánította. Ez azonban kötelezettségekkel is járt: a bortermelés ezen a vidéken közel 3 évszázada szigorúan szabályozott törvényi keretek között zajlik. A kultúrtáj híven mutatja be az ebben a régióban meghonosodott bortermelés, egy borspecialitás készítésének történelmi hagyományait – hiszen ezek a speciális igények formálták a pincék és pincészetek formai megjelenését, mely eltér Magyarország más tájaitól. A jellegzetes szőlőbirtokok, farmok, falvak és kisvárosok mélyen fekvő, ősi borpincéiben nyomon követhető a tokaji bor termelésének minden mozzanata. Az elmúlt ezer év alatt kialakult szőlőművelési hagyományok érintetlen, eredeti formában való továbbélése és a borvidék évezrede tartó egysége indokolta, hogy az UNESCO Világörökség Bizottsága a Tokaji borvidéket 2002-ben mint kultúrtájat felvette a Világörökségi Listára

3.11. ábra

A Magyar Várományosi Listán szereplő helyszínek

A Világörökség Magyar Nemzeti Bizottsága dönt arról, hogy a hozzá beérkezett javaslatok alapján mely helyszíneket tartja esélyesnek és érdemesnek egy valamikori felvételre a Világörökségi Listára. E helyszínek szerepelnek az ún. Magyar Várományosi Listán.

- "Dunakanyar kultúrtáj" (munkacím) (Kulturális - kultúrtáj)
 - A Tihanyi félsziget, a Tapolcai-medence tanúhegyei és a Hévízi tó (Kultúrtáj)
 - A budai termál-karsztrendszer barlangjai *a meglévő Budapesti világörökségi helyszín kiterjesztéseként kerülhet felterjesztésre*
 - A Komárom / Komarnoi erődrendszer (Kulturális)
- szlovák-magyar közös felterjesztés 2008-ban*
- Tájház hálózat Magyarországon (Kulturális)
 - Mezőhegyesi Állami Ménesbirtok (Kulturális - kultúrtáj)
 - Az északkeleti Kárpát-medence fatemplomai (Kulturális)
 - A római limes magyarországi szakasza (Kulturális)
 - Tarnóc őslőhely (Természeti) *2003-ban felterjesztve, felvételéről a döntés egyelőre elhalasztva (eredeti név: Ipolytarnóc - ősmaradványok)*
 - Lechner Ödön független, premodern építészet (kulturális)
 - Mohácsi busójárás (kulturális) *(2009. májusában felvéve a listára)*¹⁴

¹⁴ www.vilagorokseg.hu

3.5. Aktualitások a Magyarországi világörökségi helyszínekkel kapcsolatban

A Világörökség Bizottság 32. ülészakán (2008) elfogadott döntéseiben megőrzési állapotjelentést kért Magyarországtól a Tokaji történelmi borvidék kultúrtáj helyzetéről, különös tekintettel a szerencsi szalmatüzelésű erőmű tervezett beruházására, valamint a budapesti világörökségi helyszínről. Utóbbi helyszínnel kapcsolatban a Bizottság aggodalmát fejezte ki a nagy építészeti értékű és városképi jelentőségű régi épületek bontása miatt a budapesti világörökségi helyszín védőzónájában, különös tekintettel a „Zsidónegyedként” is említett Belső-Erzsébetvárosban, ahol a régi épületek helyébe kérdéses minőségű kortárs épületeket építenek. Ezek átalakítják a negyed építészeti értékét és városképi jelentőségét. Ezen tendenciák megállítása érdekében számos konkrét javaslatot tett a Részes Állam számára.

A Világörökség Bizottság 2009. június 28-án, az adott világörökségi helyszínek megőrzési állapotjelentésére vonatkozóan a következő döntéseket fogadta el:

„A Tokaji Történelmi Borvidék Kultúrtájra vonatkozó döntésében meglegéssel veszi tudomásul a tervezett szalmatüzelésű erőművel kapcsolatosan elkészített alapos hatástanulmányt és azt, hogy tanulmány alapja lehet a megkezdett párbeszédnek arról, miként lehet a helyszín kiemelkedő egyetemes értékének megőrzését és a fejlesztést összeegyeztetni. Egyben arra szólítja fel Magyarországot, mint a Világörökség Egyezmény Részes Államát, hogy a tervezett szalmatüzelésű erőműnek a világörökségi helyszínre gyakorolt lehetséges jelentős vizuális, környezeti és ökológiai hatásaira való tekintettel

*- vizsgálja felül és jelentősen változtassa meg a tervezett létesítmény kialakítását, és
- küszöbölje ki a kultúrtáji értékeket veszélyeztető és a világörökségi helyszín integritását érintő negatív közlekedési hatásokat.*

A Bizottság tudomásul veszi, hogy a Világörökség törvény megalkotása jelentősen megerősítheti a magyarországi világörökségi helyszínek megőrzéséhez szükséges jogi környezetet; továbbá felidézi 26. ülésén (Budapest, 2002) elfogadott döntését, melyben a Szlovákiával való együttműködést szorgalmazta a helyszín határon átnyúló kiterjesztése érdekében.

Felkéri továbbá a Részes Államot, hogy 2011. február 1-ig nyújtson be az (UNESCO) Világörökség Központnak előrehaladási jelentést az erőmű létesítésével kapcsolatos

fejleményekről, hogy azt a Világörökség Bizottság 35. ülészakán, 2011-ben megvizsgálhassa.

A Budapest, a Dunapartok látképe, a Budai Várnegyed és az Andrássy út világörökségi helyszínrre vonatkozó döntésében tudomásul veszi a bontási engedélyek felülvizsgálatára és a rehabilitációs alap előmozdítására irányuló lépéseket, és arra hívja fel a Részes Államot, hogy a világörökségi helyszín védőövezetében elővigyázatosan járjon el a további veszteségek elkerülése és az oda nem illő fejlesztések megakadályozása érdekében.

Üdvözlí a különféle tervezett stratégiai lépéseket, különösen is: a kezelési terv felülvizsgálatát, a kezelő szervezet létrehozását, a védőövezet újraértékelését, a világörökségi helyszín és védőövezete viszonyának újraértékelését és a Világörökségi törvény kidolgozását. Felkéri továbbá a Részes Államot, hogy 2011. február 1-ig nyújtson be a(z UNESCO) Világörökség Központnak előrehaladási jelentést a fenti kérdésekről, hogy azt a Világörökség Bizottság 35. ülészakán, 2011-ben megvizsgálhassa.”¹⁵

¹⁵ www.vilagorokseg.hu

4. A kulturális örökség mai védelme Magyarországon

4.1. Az örökségvédelmi törvény

A 2001. július 1-től hatályos 2001. évi LXIV törvény (továbbiakban örökségvédelmi törvény) megalkotását több tényező sürgette: a változó gazdasági és társadalmi környezethez való igazodás, a közigazgatási reform folyamatába illeszkedés, a hatósági és közszolgáltatási feladatok elkülönítése, a hatósági folyamatok egyszerűsítése és az EU jogharmonizáció. A törvény elfogadásával olyan jogszabály született, amely egységesen kezeli a kulturális örökség valamennyi ingó és ingatlan elemét. Önálló fejezetben került szabályozásra a három érintett szakterület: a műemlékvédelem, a régészet és a kulturális javak védelme.

A törvény először szabályozta néhány sajátos örökségi elem védelmét (pld. történeti táj) és bevezette a listás elővédelmet. Az egységes elvek alapján végzendő hatósági munka egy erre a célra létrehozott, törvény által meghatározott jogállású és feladatkörű, országos illetőségű, de helyi szinten is jelenlévő szakhivatal működését feltételezi. Ezért a törvény rendelkezett egy integrált örökségvédelmi szervezet - Kulturális Örökségvédelmi Hivatal - létrehozásáról, mely az összes műemlékvédelmi, műtárgyvédelmi és régészeti hatósági jogkört gyakorolja, egységes szemléletet biztosítva ezzel a hatósági eljárásokban.

A törvény megalkotása mérföldkönek tekinthető a kulturális örökség védelme szempontjából is, hiszen korábban az ilyen javakkal kapcsolatos szabályozás egybeolvadt az építésügyi igazgatás jogi szabályozásával. A kulturális örökséggel kapcsolatosan hazánk több nemzetközi egyezményhez csatlakozott. Az ezekben előírt kötelezettségeknek eleget kellett tenni, ezzel is magyarázható, hogy a jogalkotó külön törvényben rögzítette a kulturális örökséggel kapcsolatos szabályokat.

4.2. A műemlékvédelem általános fogalmai

A törvényi szabályozás a kulturális örökség védelméhez a következő fogalmakat vezette be:

- Kulturális javak:

„Az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai - az ingatlanok kivételével -, valamint a művészeti alkotások”

- Kulturális örökség:

„A régészeti örökség, műemléki értékek, valamint a kulturális javak.”

- Műemléki érték:

„Minden olyan építmény, kert, temető vagy temetkezési hely, terület (illetve ezek maradványa), valamint azok rendeltetésszerűen összetartozó együttese, rendszere, amely hazánk múltja és a közösségi hovatartozás-tudat szempontjából kiemelkedő jelentőségű történeti, művészeti, tudományos és műszaki emlék, alkotórészeivel, tartozékaival és berendezési tárgyaival együtt.”

- Műemléki helyreállítás

„A jó karbantartási, fenntartási feladatokon túlmenő, a műemlék egészét vagy részét érintő felújítás, vagy meghatározott állapotba való visszaállítást célzó építészeti, képző- és iparművészeti beavatkozás .”

- Műemlékek kötelező fenntartása

„A műemlék rendeltetésszerű használatához, illetve értékei megőrzéséhez szükséges, a műemléket érintő szakszerű állagmegóvás, folyamatos jó karbantartással vagy felújítással.”

- Örökségvédelmi többletköltség

„A kulturális örökség védett elemein végzett kutatási, restaurálási vagy helyreállítási munkák olyan - az értéknövekedéssel csökkentett - költségei, amelyeket a hatóság írt elő vagy rendelt el, valamint amit a tulajdonos kezdeményezésére a hatóság annak elismer, és amelyek a fenntartással kapcsolatban egyébként nem merültek volna fel.”

- Fenntartható használat

„A védett kulturális örökség olyan módon történő használata - ideértve a kármegelőző és kárcsökkentő tevékenységeket is -, amely nem haladja meg a szakmailag indokolt mértéket és nem vezet az örökség elemeinek állapotromlásához, így biztosított fennmaradásuk a jelen és jövő nemzedékek számára.”

Műemlék:

„Olyan műemléki érték, amelyet e törvény alapján jogszabállyal védetté nyilvánítottak.”

A műemlékvédelem sajátos tárgyai:

- Történeti kert

„A történeti kert történeti vagy művészeti értékkel bír, önállóan vagy más műemlékhez kapcsolódóan, illetve a történeti településszerkezet részeként megjelenő kertépítészeti alkotás, zöldfelület, illetőleg park.

A kiemelkedő jelentőségű történeti kert műemlékké nyilvánítható. A történeti kertet lehetőleg eredeti rendeltetésének megfelelően, teljes eredeti területére kiterjedően kell védelem alá helyezni.”

- Temetők és temetkezési helyek

„Műemléki védelemben kell részesíteni azokat a temetőket és temetkezési emlékhelyeket vagy a temetőknek azokat a részeit, amelyek műemléki értékei a magyar történelem, a vallás, a kultúra és művészet sajátos kifejezői, illetve emlékei.”

Műemléki védelemben részesíthető:

- a) a temető egész területe;
- b) a temető körülhatárolt területrésze;
- c) a síremlék, síremlékcsoportok, sírépítmények;
- d) a temető egyéb építménye, tartozéka, illetve eleme.

Műemléki védelem alatt álló temető, temetkezési emlékhely, illetve azok részei felszámolására engedély nem adható.”

Műemléki területek

- Történeti táj

„Történeti tájként kell műemléki védelemben részesíteni az ember és a természet együttes munkájának eredményeként létrejött olyan kulturális (történeti, műemléki, művészeti, tudományos, műszaki stb.) szempontból jelentős, részlegesen beépített területet, amely jellegzetessége, egységessége révén topográfiailag körülhatárolható egységet alkot.”

- Műemléki jelentőségű terület

„Műemléki jelentőségű területként kell védeni a település azon részét, amelynek a jellegzetes, történelmileg kialakult szerkezete, beépítésének módja, összképe, a tájjal való kapcsolata, terei és utcaképei, építményeinek együttese összefüggő rendszert alkotva - műemléki védelemre érdemes módon - fejezi ki az azt létrehozó közösség építészeti kultúráját.”

Ha a települési önkormányzat rendeletével jóváhagyott helyi építési szabályzattal vagy szabályozási tervvel (a főváros esetében szabályozási kerettervvel) érintett terület utóbb válik műemléki jelentőségű területté, úgy a védettséget kihirdető miniszteri rendelet hatálybalépésétől számított 6 hónapon belül a helyi építési szabályzatban, szabályozási tervben (a főváros esetében szabályozási kerettervben) a védettség tartalmának megfelelő változtatásokat át kell vezetni.

- **Műemléki környezet**

„A védetté nyilvánított műemlékkel vagy műemléki jelentőségű területtel közvetlenül határos ingatlanok, a közterületrészek és a közterületrészekkel határos ingatlanok műemléki környezetnek minősülnek. A védetté nyilvánításról szóló rendelet sajátos viszonyok esetén ettől eltérően is kijelölheti a műemléki környezetet.”

„A műemlékvédelem sajátos tárgyai körében védelem alatt álló valamennyi ingatlan esetében biztosítani kell az építészeti, városépítészeti, valamint egyéb környezeti, természeti értékek fenntartható használatát és a hagyományos tájhasználat megőrzését.” (Örökségvédelmi törvény)

4.3. A műemlékvédelem általános feladatai

- a műemléki értékek felkutatása, tudományos kutatása, értékelése és számbavétele, dokumentálása, nyilvántartása, védetté nyilvánítása és a védendő műemléki területek meghatározása
- a műemlékek és környezetük fenntartása, helyreállítása, védelme,
- a műemléki szempontból védett területek fenntartása, fejlesztése és az értékvédelmét szolgáló intézkedések összehangolása,
- tudományos alap kutatások és kutatások, oktatás, ismeretterjesztés.

4.4. Védetté nyilvánítás

Az elővédelem

A Hivatal az általa meghatározott műemléki értékeket elővédelem céljából listára veszi. Ennek célja, hogy a veszélyeztetett műemlékállomány fennmaradásának lehetőségét növelje. A listára vételről a Hatóság határozatot hoz. A listára vett műemlékeken tervezett építési engedélyköteles, a telekalakítási célú, valamint a listára vételről szóló határozatban meghatározott munkálatokat megkezdésük előtt 90 nappal be kell jelenteni. A Hivatal a bejelentést követően intézkedik, a műemléket ideiglenes védelem alá helyezi, vagy törli a listáról. A listára vételről, vagy onnan történő törlésről szóló határozat ellen bírósági felülvizsgálatnak nincs helye.

Ideiglenes védettség

A Hivatal a műemléki védelemre javasolt ingatlant vagy területet – ha azt megsemmisülés vagy értékeinek eltűnése fenyegeti, legfeljebb egyéves időtartamra ideiglenes védelem alá helyezheti.

Az ideiglenes védelem akkor szűnik meg, ha a védetté nyilvánításról szóló rendelet hatályba lép, vagy ha a védetté nyilvánítás nem indokolt.

A védetté nyilvánítás, a védettség létrejötte

A műemlékké nyilvánítás alapját a műemléki értéknek az örökségvédelmi törvényben szereplő definíciója képezi: *„Műemléki érték: minden olyan épített örökségi elem, valamint azok rendeltetésszerűen összetartozó területe, együttese, rendszere, amely hazánk múltja és a közösségi hovatartozás-tudat szempontjából kiemelkedő jelentőségű történeti, művészeti, tudományos és műszaki emlék; alkotórészeivel, tartozékaival és berendezési tárgyaival együtt.”*

A törvényben szereplő kiemelkedő jelentőség megmutatkozhat:

- a védendő emlék **korában**.
- a védendő emlék létrehozásában megnyilvánuló **közösségi akaratban**.
- a védendő emlék **egyediségében**.
- a védendő emlék **tipikusságában**.

- a védendő emlék létrehozásának **építéstechnika**-történeti vonatkozásában.
- a védendő emléknek a környezetével
- a védendő emlékhez kapcsolódó különleges **eszmei-szellemi** vonatkozásokban
- az emlék védett, illetve védendő együtteshez való tartozásában.

A védetté nyilvánítás során dokumentálni kell, hogy a szóban forgó műemléki érték országos jelentőségű, és ezért védetté nyilvánítása indokolt. A műemléki értékeket a miniszter a Hivatal javaslata lapján rendeletben nyilvánítja védetté.

A védetté nyilvánításról szóló rendeletnek tartalmaznia kell:

- ➔ A védetté nyilvánítás tényét
- ➔ A védetté nyilvánított műemléki értékeket, a védelem célját
- ➔ A védelem fajtáját
- ➔ Az elővásárlási joggal kapcsolatos rendelkezést
- ➔ A műemlékvédelmi bírság szerinti kategóriát
- ➔ A műemlék és műemléki terület meghatározását az azonosításhoz szükséges adatokkal.

Egyes jelentős történeti és kulturális értékű, vagy veszélyeztetett helyzetű műemlékeket, műemlék-együtteseket fokozott védelmük érdekében kizárólagos állami tulajdonban kell tartani. Ezek listáját a törvény melléklete tartalmazza. Amennyiben védetté nyilvánításukkor tulajdonjoguk nem az állam javára van bejegyezve, és az nem az ingatlan-nyilvántartás hiányosságának, vagy jogszabálysértésnek az eredménye, a tulajdonjogot az állam javára meg kell szerezni.

A védettség ingatlan-nyilvántartásba történő feljegyzése

A műemléki védettség tényét és jellegét az ingatlan-nyilvántartásban is fel kell jegyezni. A védetté nyilvánított lelőhelyeken nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely a lelőhelynek akár részletes állapotromlását eredményezheti. A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyhez védőövezetet lehet kijelölni.

A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhely kategóriába kell sorolni.

A hatóság (KÖH) engedélyezi az egyébként építési vagy más hatósági engedélyhez nem kötött tevékenységeket:

- *a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeken végzendő, 30cm mélységet meghaladó földmunkával járó változtatást;*
- *a terület jellegét veszélyeztető, befolyásoló változtatást;*
- *régészeti lelőhelyen 30 cm mélységet meghaladó tereprendezési munkákat;*¹⁶

Az ingatlan-nyilvántartásba feljegyezhető tények két csoportba sorolhatók. Az egyik kategóriába tartozók **feljegyzésének elmaradása az egyébként azokhoz fűződő joghatást nem érinti**. Ebbe a körbe tartozik az ingatlan jogi jellege. Ennek címén elsősorban a tulajdonjog közérdekű korlátozásával járó tényeket kell az ingatlan-nyilvántartásba feljegyezni.

Jelentős használati korlátozással jár az ingatlan régészeti vagy történeti jelentőségű, helyi vagy országos jelentőségű védett természeti terület védetté nyilvánítása.

A tulajdonjogot közérdekből korlátozhatják a műemlékvédelemmel kapcsolatos egyes rendelkezések is. A műemlékvédelem tárgyainak műemléki védelme a védetté nyilvánítással jön létre. Ennek ingatlan-nyilvántartásban történő feltüntetését a védettséget elrendelő rendelet alapján a műemlékvédelmi hatóság kezdeményezi. A jogi jelentőségű tény alapján a jogváltozás bekövetkezik akkor is, ha az az ingatlan-nyilvántartásba nem kerül bejegyzésre.

A műemlékek védett ingatlanok. Ezek fenntartása kötelezettségekkel, korlátozásokkal jár, (átépítés korlátozása, állam és önkormányzat elővásárlási joga stb.) melyeket az ingatlan mindenkori tulajdonosának ismernie kell. Ezért szükséges a tulajdoni lap I. részén a jogi jelleget feltüntetni.

A védettség megszűnése

A rendelettel létrejött műemléki védettség akkor szűnik meg, ha a védetté nyilvánított műemlék megsemmisült, a védelme alapját képező értékeit helyreállíthatatlanul elvesztette.

¹⁶ Örökségvédelmi törvény 63. § (2) bek.

Nyilvántartások

A Hivatal hatósági nyilvántartás vezet a régészeti lelőhelyekről, a régészeti feltárási engedélyekről, a műemlékekről, ennek keretén belül a listára felvett műemléki értékekről, a védetté nyilvánított kulturális javakról, a kiviteli engedélyekről és a muzeális intézmények működési engedélyeiről. A hatósági nyilvántartás nyilvános, de egyes adatokhoz való hozzáférést külön jogszabály alapján korlátozhatja, ha abban személyes adatok is szerepelnek.

4.5. A kulturális örökségvédelem intézményi rendszere

Oktatási és Kulturális Minisztérium

„A miniszter a kultúráért való felelőssége körében előkészíti különösen

1. *a muzeális intézményekről, a könyvtárakról, a közművelődésről és a levéltárakról,*
2. *a művészettámogatásról,*
3. *mozgóképességi kérdések szabályozásáról,*
4. *a kultúra finanszírozásáról,*
5. *a kulturális örökségvédelemről*

szóló jogszabályokat, továbbá e tárgykörökben felhatalmazás alapján miniszteri rendeleteket ad ki.”¹⁷

Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH)

A 190/2001 (X.18) Korm. rendelettel az örökségvédelemmel kapcsolatos feladatok ellátására létrehozta a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt, országos illetékességgel.

KÖH általános feladatai

- ➔ A műemléki értékek felkutatása, tudományos kutatása, értékelése és számbavétele, védetté nyilvánítása, nyilvántartása
- ➔ A védendő műemléki területek meghatározása

¹⁷ www.magyarorszag.hu

- ➔ A műemlékek és környezetük fenntartása, helyreállítása, védelme, valamint eszmei értékükkel összhangban álló hasznosításuk biztosítása
- ➔ A műemléki szempontból védett területek fenntartása és fejlesztése
- ➔ Tudományos kutatások, oktatás, ismeretterjesztés

KÖH hatósági feladatai

A kulturális örökségvédelmi közigazgatási eljárásban a hatósági jogkört első fokon a Hivatal regionális szervezeti egységei, másodfokon a Hivatal elnöke gyakorolja. Eljárására vonatkozó részletes szabályokat a 308/2006 (XII. 23.) Korm. rendelet állapítja meg.

A hivatal építésügyi hatóságként jár el műemlékeken végzendő építési engedélyköteles építési munkák engedélyezése során, továbbá telekalítási, területhasznosítási ügyekben. Be kell szerezni a KÖH engedélyét bizonyos esetekben építési vagy más hatósági engedélyhez nem kötött tevékenységekhez, például:

- műemléki kutatáshoz
- műemlék funkciójának, használati módjának megváltoztatásához
- műemléki ingatlan területén fa kivágásához, ültetéséhez stb.

A Hivatal szakhatóságként jár el műemléki területeken, régészeti lelőhelyeken, településrendezési tervek hatástanulmányának készítése során.

Hatósági kötelezést adhat ki védett kulturális örökség fenntartására, karban tartására.

„A védett kulturális örökség tulajdonosa, vagyonkezelője, használója túrni köteles a hatóság által elrendelt vagy engedélyezett munkálatokat.”¹⁸

Elrendelheti az engedély nélkül végzett munkák megszüntetését, az eredeti állapot visszaállítását. Műemléki érdekből elrendelheti a műemlékek felülvizsgálatát.

KÖH örökségvédelmi feladatai

- Ellátja a Magyarországról jogtalanul kivitt, vagy behozott kulturális javak visszakövetelésével, visszaadásával kapcsolatos teendőket
- Részt vesz a jogtalanul eltulajdonított kulturális javak nemzetközi információcseréjében
- Gyakorolja az állam e törvénybe nem meghatározott elővásárlási jogát

¹⁸ Örökségvédelmi törvény 69. § (1) bekezdés

- Ellátja a miniszter által meghatározott egyéb feladatokat.

Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat (KÖSZ)

A magyarországi régészeti és egyéb épített (ingatlan) kulturális örökség hatékony és minta értékű kutatásának és védelmének egyik alapintézménye. Tevékenysége során a fenntartható használat alapelvét követve elsősorban a nemzetgazdaság fejlődése szempontjából kulcsfontosságú, nagy területre kiterjedő, esetleg több megyét érintő nagyberuházások (pl.: gyorsforgalmi úthálózat, gáz- és egyéb energia-ellátási létesítmények, árvízvédelmi létesítmények, ipari, kereskedelmi létesítmények, stb.) megelőző régészeti szakmunkáit, valamint a műemléki értékek kutatását és tervezését végzi el. A KÖSZ a régészeti lelőhelyek feltárásának szabályairól szóló miniszteri rendelet 2007. április 3-án életbe lépett módosítását követően az Állami Műemlék-helyreállítási és Restaurálási Központ (ÁMRK) átalakításával jött létre. Az intézmény jogelődjének tevékenységi köre a műemlékvédelem komplex feladatainak ellátására terjed ki, alaptevékenységként a kiemelt jelentőségű vagy veszélyeztetett helyzetű műemlékek és környezetük együttes, mintaértékű kutatásával – elsősorban azok régészeti feltárásával és falkutatásával –, valamint építészeti tervezésével és restaurálásával foglalkozik.

KÖSZ feladatköre, jogosítványai

Feladata az örökségi elemek felkutatásától és előzetes dokumentálásától (örökségvédelmi hatástanulmány, műemléki felmérés) a kutatáson (régészeti feltárás, műemlékes falkutatás) és feldolgozáson (természettudományos elemzések, elsődleges leletfeldolgozás, konzerválás, helyreállítás, hasznosíthatóság), ill. a szakmai közönség számára való hozzáférhetővé tételen át a tervezésig tart. Együttműködik a régészeti és az egyéb örökségvédelmi feladatok ellátásában részt vevő Partnerintézményekkel.

Segíti a Beruházókat:

- a tervezési munkákban, valamint az optimális terület kiválasztásában örökségvédelmi hatástanulmányok készítésével, kockázatelemzéssel, szakértői közreműködéssel.

- a beruházások megvalósulása érdekében az építési tevékenységek megkezdése előtt tervezéssel, illetve a régészeti lelőhelyekre hatóságilag előírt feltárások szakszerű kivitelezésével;
- a kivitelezés során a régészeti örökség védelmének garantálása mellett a munka folyamatosságának biztosítása érdekében régészeti megfigyeléssel, művezetéssel.

4.6. Követelmények, kötelezettségek

A műemlékek használata

„A törvény a műemlékek használatát szigorú feltételekhez köti, annak érdekében, hogy a használat ne okozhassa a műemlékek károsodását. A műemlékeket kizárólag a műemléki értékükhöz, jellegükhöz, történelmi jelentőségükhöz méltóan, a védett értékek veszélyeztetését kizáró módon kell használni, illetve hasznosítani. A műemlékek helyreállítása és használata során egyaránt törekedni kell az eltávolított, fellelhető és azonosítható alkotórészek, tartozékok és berendezési tárgyak visszahelyezésére.”¹⁹

A műemlékek bármilyen jogcímen történő átruházásához, megterheléséhez, vagyonkezelésbe adásához, vagy bármely olyan jogügylet, melynek következtében az állam vagy önkormányzat tulajdonjoga megszűnik a műemlék felett, a miniszter, vagy a hivatal jóváhagyása szükséges.

A Hivatal jóváhagyása szükséges a műemlék épület társasházzá alakításához, vagy a műemléket terhelő használati jog alapításához. Amennyiben az önkormányzat ingyenes használatba kapta az állami tulajdonú műemléket, és a megadott feltételeket nem teljesíti, a Hivatal jogosult az ingyenes használati jog felülvizsgálatára, megvonására.

A törvény tiltja a műemlékek egészének lebontását. Részleges bontásra is csak a törvény által meghatározott esetekben kerülhet sor:

- ha a műemlék egyes részeinek, szerkezeti elemeinek megmentése miatt szükséges
- ha jelentős építészeti korszak maradványának bemutatását, vagy a műemléket eltorzító idegen részek eltávolítását szolgálja
- életveszély elhárítása érdekében szükséges.

¹⁹ Paulovics Anita: A kulturális javak védelme a nemzetközi összehasonlítás tükrében Bíbor Kiadó 2003. 43.

Örökségvédelmi bírság

A bírságra vonatkozó rendelkezéseket az örökségvédelmi bírságról szóló 191/2001. (X.18.) Korm. r. módosításáról szóló 281/2005. (XII. 20.) Korm. r. tartalmazza. Aki az e törvényben engedélyhez kötött tevékenységet engedély nélkül, vagy attól eltérően végzi, illetve a védetté nyilvánított vagy védelem alatt álló kulturális örökség elemeit jogellenesen megsemmisíti, vagy megrongálja, vagy kötelezettségének elmulasztásával veszélyezteti, örökségvédelmi bírsággal kell sújtani. A bírságot a hatóság szabja ki. A bírság összegénél figyelembe kell venni a műemlék történeti, eszmei jelentőségét, és az okozott kár nagyságát. A bírság megfizetése nem mentesít a védekezés alól. A be nem fizetett bírság adók módjára behajtható köztartozásnak minősül.

Elővásárlási jog

A kulturális örökség védetté nyilvánított elemeire a Magyar Államot elővásárlási jog illeti meg ingatlanok esetében akkor, ha ezt a védetté nyilvánító rendelet kimondja. Amennyiben a műemlékre több elővásárlási jog áll fenn, első helyen az államot, második helyen a kezelő önkormányzatot, harmadik helyen a települési önkormányzatot illeti meg az elővásárlási jog.

Az elővásárlási jogot az ingatlan-nyilvántartásba be kell jegyezni.

Az állam elővásárlási jogát a hatóság gyakorolja.

Kisajátítás örökségvédelmi érdekből

A tulajdonhoz való jog és annak védelme alkotmányos jog, az Alkotmány 13. §-a deklarálja a tulajdonhoz való jogot. Az egyes tulajdonformák egyenrangúak, és egyenlő védelemben részesülnek. A tulajdonost csak kisajátítás útján lehet megfosztani tulajdonától, csak jogszabályban meghatározott esetekben, és csak akkor, ha adásvétellel nem lehet megszerezni az ingatlan tulajdonjogát.

A Polgári Törvénykönyv 177. § (1) értelmében az ingatlant kivételesen, közérdekből – törvényben megállapított esetekben, módon és célokra – lehet kisajátítani.

Kisajátítással az állam vagy az önkormányzat szerezhethet tulajdonjogot. Annak akinek érdekében a kisajátítás történik, kötelezettséget kell vállalnia arra, hogy az ingatlant meghatározott határidőn belül a kisajátítás céljára felhasználja.

A kisajátított ingatlanért teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás jár.

Kisajátítani csak a jogszabályban meghatározott célokra lehet, ezek közül tárgyi szempontból a fontosak:

- a régészeti lelőhelyek és környezetük megóvása és feltárása;
- műemlékvédelem és természetvédelem, ha a védelem másként nem biztosítható;

Kulturális örökségvédelmi célok érdekében történő kisajátítási eljárás során a KÖH a kisajátítást kérő, melynek során a kisajátításról szóló 2007. évi CXXIII. törvény rendelkezései alapján kell eljárni.

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal az alábbi esetekben kezdeményezhet kisajátítást:

- ha az ingatlan tulajdonosa olyan magatartást folytat, mely kisajátítás hiányában a védetté nyilvánított régészeti lelőhely vagy műemlék megsemmisülését okozhatja
- ha a védett régészeti lelőhely vagy műemlék feltárása, védőövezetének kialakítása, megközelítése közérdekből szükséges
- ha a korábban összefüggő történeti együttes részének az eredeti egységbe való visszahelyezése és használata örökségvédelmi szempontból indokolt.

4.7. Helyi védelem

A helyi védelmet a 66/1999. (VIII. 13.) FVM rendelet szabályozza.

A rendelet hatálya az építészeti örökség mindazon elemére kiterjed, amely külön jogszabályok alapján nem áll védelem alatt, és amelyet önkormányzati rendelet helyi települési, táji, természeti, építészeti, néprajzi, képző- vagy iparművészeti, ipartörténeti, régészeti értékként védetté nyilvánít.

A helyi védelem célja a településnek és környezetének, valamint az ott található értékes építészeti, táji, valamint az épített környezettel összefüggő természeti elemek jellegzetességének, hagyományos megjelenésének megőrzése.

A helyi védelem a település és környezetének egészére vagy összefüggő részére, valamint egyes építményeire, ezek részleteire terjedhet ki.

A helyi védetté nyilvánítás szakmai előkészítése az önkormányzati főépítész feladata.

Az önkormányzat az építészeti örökség helyi védelmének általános szabályai keretén belül szabályozhatja:

- a helyi területi és egyedi védelem alá helyezés, illetve a védelem megszüntetésének általános rendjét és feltételeit,
- a fenntartás és állagmegóvás tulajdonosi kötelezettségét, illetve az ingatlan rendeltetésszerű használatához szükséges mértéket meghaladó költségeinek megtérítését,
- a kedvezmények mértékét és módját,
- reklám, hirdető-berendezés vagy más, az építményen vagy attól különállóan megjelenő berendezés vagy tárgy elhelyezésére, valamint a védett területekre és a védett építményekre vonatkozó tiltást, korlátozást, feltételeket.

4.8. Állami tulajdonban lévő műemlékek

Az állami vagyonnal való tulajdonosi jogok gyakorlását, a vagyonnal való gazdálkodás, kezelés és hasznosítás rendjét az Állami Vagyonról szóló 2007. évi CVI. törvény szabályozza. A törvény szabályozza az állami vagyon feletti tulajdonosi joggyakorlás módját, szervezetét, a vagyon kezelését. A tulajdonosi joggyakorlás és vagyonkezelés feladata az állami vagyon megóvása, hatékony és gazdaságos működtetése, a vagyontárgyak értékesítése. A tulajdonosi jogok gyakorlója a Nemzeti Vagyongazdálkodási Tanács. A törvény többek között rendelkezik a műemlékingatlanok átruházásáról is: *„Az állami tulajdonban lévő védett természeti területek és értékek, erdők, műemlékingatlanok, műkincsek, valamint történeti (régészeti) emlékek és földterületek tulajdonjogának bármely jogcímen történő átruházására csak e védett vagyonra vonatkozó külön törvényben meghatározott esetekben és módon kerülhet sor.”*

²⁰

Az állami vagyon – így az állami tulajdonú műemlékek – hasznosításának egyik módja a vagyonkezelés. A vagyonkezelői jog a szerződés megkötésével keletkezik, az ingatlan-

²⁰ 2007. évi CVI törvény Az állami vagyonról

nyilvántartásba történő bejegyzéssel jön létre, a vagyonkezelőt azonban a szerződés megkötésének időpontjától kezdve megilletik a vagyonkezelő jogai és terhelik kötelezettségei. A vagyonkezelői szerződésben rögzíteni kell az érintett vagyonelem esetleges védettségét, szakmai rendeltetését és a vagyonkezelő ehhez kapcsolódó kötelezettségeit.

„A műemlékek, továbbá a 15. § (1) bekezdés szerinti nyilvántartásban védett természeti területként, illetve Natura 2000 területként nyilvántartott ingatlan vagyonkezelésbe adásához a védettség jellege szerint illetékes miniszter előzetes egyetértése szükséges.”²¹

A kormányrendelet szerint tehát a műemlékek vagyonkezelésbe adása jelenleg csak az Oktatási és Kulturális Miniszter előzetes egyetértésével lehetséges.

Egyes jelentős történeti és kulturális értékű, vagy veszélyeztetett helyzetű műemlékeket, műemlék-együtteseket fokozott védelmük érdekében kizárólagos állami tulajdonban kell tartani. Ezek listáját az Örökségvédelmi törvény melléklete tartalmazza.

Műemlékek Nemzeti Gondnoksága (MNG)

A Műemlékek Nemzeti Gondnokságát 1992-ben alapították azzal a céllal, hogy az állami tulajdonban lévő, kiemelkedő értékű műemlékek kulturális hasznosítója és szakmai vagyonkezelő szervezete ("gondnoka") legyen. Feladata kiterjed a műemlékek állagmegóvására, helyreállítására és értékelvű hasznosítására, működtetésére is. Önálló jogi személy és önállóan gazdálkodó költségvetési intézmény, amely az Oktatási és Kulturális Minisztériumhoz tartozik.

„1992-es megalapítása óta a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága az állami kézben lévő, a Magyar Állam tulajdonából ki nem adható, a magyar történelem, művészettörténet és kultúrtörténet szempontjából kiemelkedő jelentőségű műemlékek vagyonkezelője.”²²

„Gondoskodik az egyes állami tulajdonban tartandó jelentős kulturális örökségi értéket képviselő ingatlanok megóvásáról, kulturális célú fejlesztéséről, hasznosításáról, és

²¹ 254/2007. (X.4.) Korm. r. 8.§ (4) bekezdés

²² www.kosz.hu

üzemeltetéséről, ezen belül múzeumi, kulturális és más közművelődési szolgáltatások ellátásáról.”²³

Vállalkozási tevékenységet folytathat.

5. Cseszneki vár

5.1. ábra²⁴

5.1. A vár története

A Dunántúl legnagyobb erdősége - a Bakony - belsejében, ott, ahol a négy világtáj irányából öt fontos útvonal találkozott, teknőszerű tágas völgyből kiemelkedő, K-Ny-i irányú, hosszú, keskeny gerincvonulat legmagasabb részén emelték immáron több mint 700 esztendeje Csesznek várát (5.1. ábra). A sziklagerincen ülő várrom szinte betetőzi a vidék szépségét. Akár Győr, Akár Veszprém felől közelítjük meg az erdő borította hegyhátak között, egy pillanatra megállít bennünket az öreg fák közül kibukkanó vár látványa.

²³ www.nemzetimuemlek.hu Műemlékek Nemzeti Gondnoksága Alapító Okirata

²⁴ www.civertan.hu/legifoto

Hatalmas összefüggő erdőségei miatt a Bakony a X. században, mint megszállatlan terület, királyi birtok lett. Igazgatására szervezték a bakonyi erdőispánságot. Ez a későbbi Bakony megye a XV. századig fennállott. Az ispánság teljes területe a XIII. században már teljesen a Csák-nemzetség kezére került. A tartárjárás utáni nagy várépítő mozgalom idején építették fel a Csákok birtokaik védelmére a Vértesben Vítány, Gesztes és Csókakő, a Bakonyban pedig Bátorkő, Ugod, Hölgykő, Somló és Csesznek várait.

Csesznek az északkeleti Bakonyban elterülő birtoktest középpontjában, annak védelmére és a veszprém-győri országút ellenőrzésére épült. A vártól északra, a mai Csesznek község és Bakonyszentkirály között öt fontos út találkozott. Ide szaladt be délről Zircen át egyrészt a veszprémi, másrészt az ennél sokkal fontosabb, az Alföldről induló sóút, amelyen az 1233. évi beregi egyezménytől kezdve a Dunántúlon egyházak, főleg a pannonhalmi apátság részére a szegedi sókamarától a sót hozták. Innen ment tovább északra, Pannonhalmán át Győrig a sóút és egy másik öt rédén keresztül Győrbe, azután keletre Csurgón át Fehérvárig, nyugatra pedig Patonán, Mórchidán át Csornáig az országút. Az öt út találkozásánál vámhely volt faluval, amelyet Vámhegynek neveztek és amely Csesznek várához tartozott.

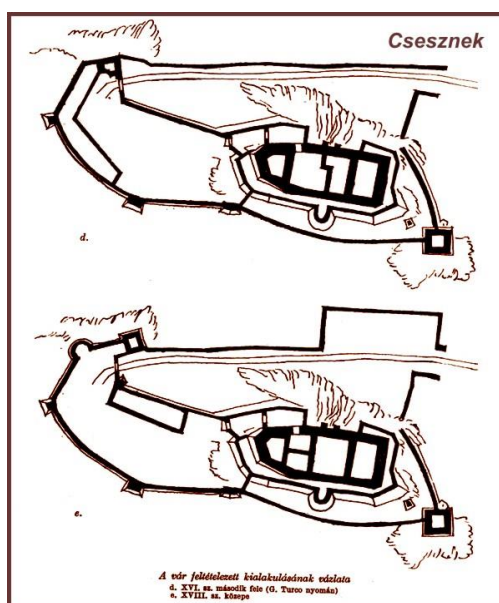
A Cseszneki vár építésének pontos idejét nem ismerjük, feltehető, hogy IV. Béla király engedélye alapján az itt birtokos Csák nemzetség építette a tatárjárást követően. A helység 1234-ben már szerepel okleveleinkben, míg vára, illetve tornya Koppány Tibor szerint 1263-ban épült (5.2. ábra). A vár első ízben csak egy 1300-ban kelt oklevélben tűnik fel, amikor Cseszneki János fiai közösen használták.

Az 1308., illetve 1323. évi oklevél szerint Cseszneki János unokája, Rédei Fejes János, maga és fia nevében átengedte a várban, illetve annak tornyában bírt részüket a Csák nemzetségből származó Márk mester fiainak.

Károly Róbert király három évvel később, 1326-ban csereként vette vissza Csesznek, Csókakő, Gesztes és Bátorkő várakat tartozékaikkal együtt, s érték Dombó és Nyék várakat adta azok uradalmaival együtt. Az így lett királyi várat Zsigmond 1392-ben Garai Miklós bánnak és testvérének Jánosnak adományozta cserében a Csesznek és a két Kőszegi várért, a macsói bánság területén levő váraikért.²⁵

²⁵ Lipták Gábor: Zirc és Csesznek

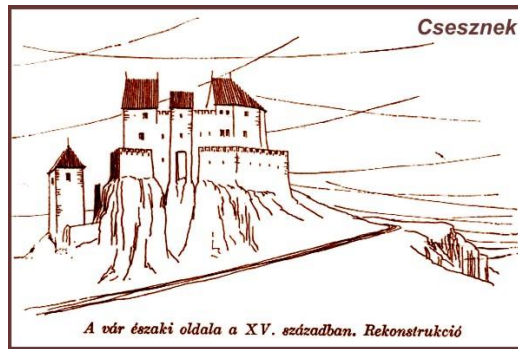
A vár és várnagyai nevével a XV. századtól kezdve sokszor találkozhatunk főleg birtokperek irataiban és a Garaiak adomány- és egyéb leveleiben. A Garaiak közel egy évszázados uralmához fűződik a vár első ismert átépítése. A XIII-XIV. században a várakat még a természeti adottságoknak és a mindenkori szükségnek megfelelően bővítették, rendszerint minden tervszerűség nélkül. A meglevő épületek nem tették lehetővé a szabad, kötetlen építkezést, ezért belevonták őket az új épület együttesébe. Cseszneken a korábbi tornyokat magas falakkal összekötve, egységes, kéttornyos-zártudvaros várkastélyt alakítottak ki (5.3. ábra) A Nemzeti Múzeum őrzi azt a három feliratos követ, amely az építkezés emlékét fenntartotta.

5.2. ábra A vár feltételezett kialakulásának vázlata²⁶

A Garay család férfi ága 1482-ben halt ki. Mátyás király a jelentős Cseszneki uradalmat Szapolyai Istvánnak adományozta. Azonban még fél évszázad sem telt el, a Szapolyaiak (sok mással együtt) elvesztették ezt a birtokukat is.

²⁶ <http://csesznek.lap.hu>

5.3. ábra²⁷

1527-ben Habsburg Ferdinánd kezére került a Dunántúl és egyik híve, Török Bálint tette rá a kezét a Cseszneki várra és az uradalmat megtartotta akkor is, amikor Szapolyai János király pártjára állt. 1542-ben, amikor Török Bálint már az isztambuli Hét Torony rabja, Csesznek királyi várként szerepel.

Ferdinánd, Csaby István egri főkapitánynak adományozta. Csaby halála után rokonsága kezében azonban továbbra is megmaradt az erősség és uradalma. Két veje, Szelestey Sebestyén és Watay Lőrinc osztozkodtak a váron, melyet egyre közelebbről fenyegettek a törökök. 1561-ben a törökök hitelen megrohanással akarták kézre keríteni, Watay Lőrinc kapitány és emberei azonban visszaverték őket.

Csesznek egykori képét legjobban Giolio Turco távlati rajzából ismerhetjük meg. A kiváló olasz hadmérnök 1569-72 között a császári haditanács megbízásából felmérte és lerajzolta a dunántúli végvárak legnagyobb részét. A Cseszneki várról készült rajzát a bécsi hadilevéltárban őrzik (5.4. ábra) Turco felmérése az alaprajzzal és távlati képpel egyben a vár legrégibb ábrázolása. Rajzairól látható, hogy abban az időben az Alsóvár még nem épült ki teljesen. A kicsiny hegyi erősség - szinte minden vár ilyen volt a Balaton vidékén - csekély őrsege legfeljebb megfigyelői feladatot látott el, a portyázó török hadakat képtelenek voltak útjukban feltartóztatni.

²⁷ <http://jupiter.elte.hu>

5.4. ábra Giulio Turco felmérési rajza 1570-ből. Távlati kép²⁸

1594-ben, amikor Győr erős vára váratlanul török kézre került, a Balaton-vidéki erődítmények őrsege nem mert a helyén maradni. Kardcsapás nélkül került török kézre a pusztán hagyott Csesznek is, azonban már 1598-ban sikerült visszafoglalni. 1635-36-ban a Csaby-Watay örökösöktől Csesznek uradalmát magához váltotta Esterházy Dániel. Tulajdonjogát III. Ferdinánd király oklevélben biztosította.

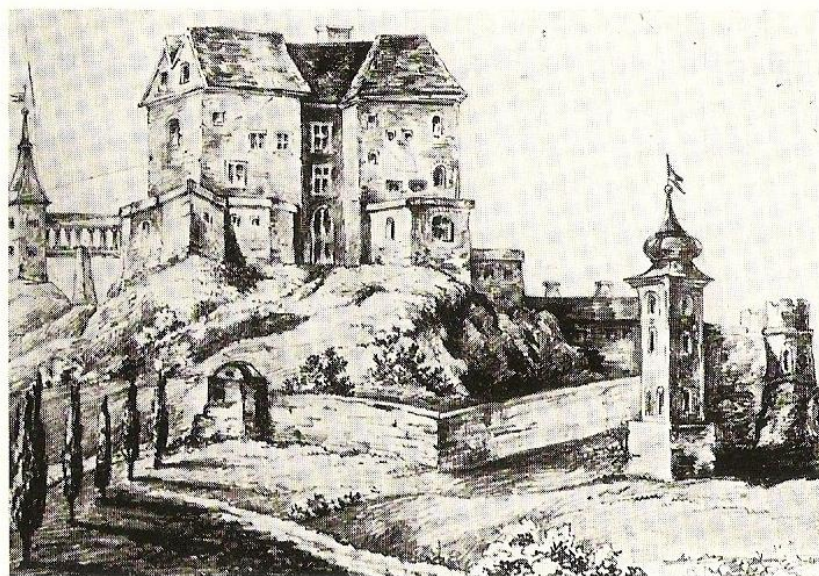
1683-ban a Bécs ellen vonuló nagyvezír hadai utoljára dúlták végig a Bakony és a Balaton vidékét. A Csesznek környéki falvak lakói a várba menekültek, otthonuk pedig lángok martaléka lett.

A vár szerepe nem ért véget a törökök kiűzésével. A XVII-XVIII. sz. fordulóján pár évig az Eszterházyak bakonyi birtokainak középpontja volt, a Rákóczi szabadságharc kitörése után azonban a kurucok kezére került. 1708-ban Szegedy Bálint kapitány kijavíttatta a vár falait, épületeit, ciszternáját deszkából újjáépíttette.²⁹

A szatmári béke után visszatérő Eszterházy Ferencnek nem volt szüksége Csesznen várra, ezért 1740 körül átépíttette. Az alsó kaputoronyból barokk óratorony, a belső várból pedig az udvar beépítésével egységes épület, palota készült. A keleti, különálló toronyra második emeletet húztak és faragott fahíddal kötötték össze az új főépülettel. Az egész várban mindenütt barokk belső kiképzés készült, a boltozatokon díszes stukkókkal. Ezt a barokk várkastélyt a XVIII. sz. végéig lakta az Eszterházy család cseszneki ága. (5.5. ábra, 5.6. ábra)

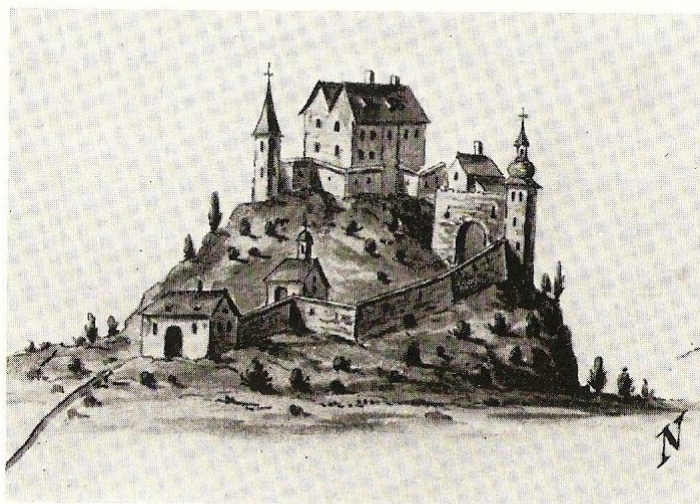
²⁸ www.csesznek.lap.hu

²⁹ Tájak, korok múzeumok kiskönyvtára: Csesznek

79. Rómer Flóris rajza

5.5. ábra Gerő László: Várépítésetünk

78. A vár képe 1779-ből (miniatúra)

5.6. ábra Gerő László: Várépítésetünk

A vár a barokk átépítés ellenére sem felelt meg sokáig tulajdonosai egyre emelkedő igényének. Eszterházy Imre tábornok 1780 körül a szomszédos Rédén kastélyt építtetett. Elkészülte után ide költöztek, a várat elhagyták. A vár egyes részeit később

gazdasági célokra, pincéit uradalmi börtönnek használták, a keleti toronyban pedig egy ideig a családi levéltárat őrizték, kápolnájában esketéseket és kereszteléseket tartottak.

„1828-ban Nemesapáthy Kiss Sámuel írja le Csesznekéről azt a „keveset”, amelyet egy jeles hazafitól hallott, aki 1784-ben a várat látta és megvizsgálta. A leírás szerint Csesznek vára egy igen erős és magányos kősziklán állt s ebben az időben egyes helyeken már erősen omladozott. A kaputorony alatt tizenhatfokú lajtorja vezetett a tömlöcbe, amelyet magából a sziklából vágtak ki. „Ezen nagyerősségű tömlöcben – folytatja a leírás, holmi szavakat lehetne még látni 1784-ben, magyar és görög betűkkel, melyek kőbe valának vésve: ott áll többek között ez is:” Isten a Vigasztaló!” A lakosság elbeszélte „ama férfiak történetét, kiktől ama felírások eredtek”.³⁰

Az idő múlásával tovább pusztult a vár. 1796-ban még nagyjából állt, elhanyagolt falainak azonban sokat ártott az 1810-i móri földrengés. Egyes részei még így is lakható állapotban lehettek a XIX. sz. elején, de 1828-ban már teljesen elhagyott rom volt. Végző pusztulását elősegítette az 1820 körüli villámcsapásból támadt tűzvész.

Az Eszterházy családnak gyakran voltak határvitái a zirci apátsággal. A Veszprém Megyei Levéltárban történő kutatásom során több erre vonatkozó dokumentumot találtam, melyeket mellékletként csatolok (1-3. sz. melléklet).

Csatolom továbbá Gróf Eszterházy Erzsébet „Csesznek vára” című írását (4. sz. melléklet),

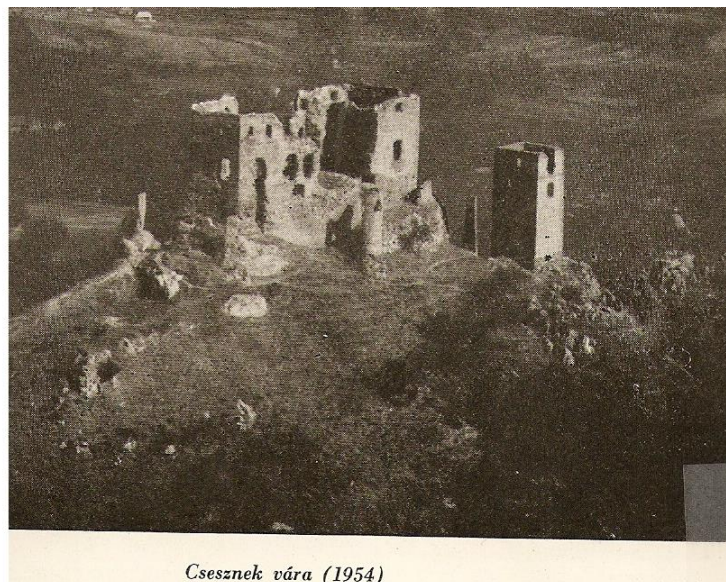
mely 1250-es évektől az 1820-as évekig mutatja be a vár történetét. Záró sorait idézem, melynek üzenete azt gondolom ma is időszerű.

„Elmélázva szemléljük e régi világ néma tanúját, - mely a múlt emlékeként fennmaradt, és valahogy érezzük, hogy nem hiába állnak őrt e régi várak: láthatatlan, de létező szálak nyúlnak mohos köveik közül a völgybe, az utódok felé, s kötik, fűzik őket a - történelmi múlton át – a magyar hazához!”

³⁰ Lipták Gábor: Zirc és Csesznek Budapest 1964. 100. o.

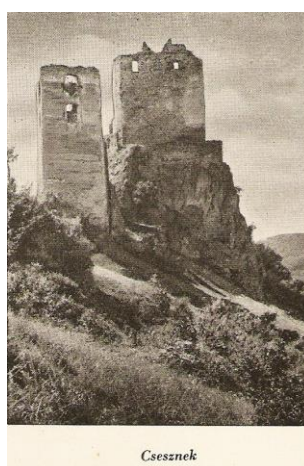
A vár története az 1950-es évektől

A vár állapotát mutatják be az 1950-es évek elején készült felvételek. (5.7., 5.8. ábra)

5.7. ábra Gerő László: Magyarországi várépítészet

1957 nyarán az Országos Műemléki felügyelőség Veszprém Megye Tanácsának Idegenforgalmi Hivatal segítségével kijavította a vár legveszedelmesebben omló részeit. Aláfalazták a főépület megrongált sarkait s a keleti torony és a vár között álló magas pillért kiegészítették.

5.8. ábra Gerő László: Várépítészetünk

Az OMF által megindított régészeti kutatást 1967-1969 között Pámer Nóra régész irányításával végezték, a vár feltárása és helyreállítása még most is folyik, befejezése után újabb adatokkal bővül a vár építéstörténete. A régészeti kutatásokkal induló műemléki helyreállítás mottójaként idézzük a reformkori utazó Csesznekre vonatkozó sorait:

„A tisztos régiség mohai alatt szendergő omladványok mellett csak elreppenni – eme legszentebb ősi oltárok romjai, gyász halmaz, elporlott ékei mellett elmenni – és vissza nem tekinteni, meg nem állapodni, eredeti körét nem nyomozni igen nagy káros és nemzeti feledés!”

5.2. A vár tulajdoni és használati viszonyainak változása

A vár tulajdoni viszonyainak változását az 1800-as évek végéig tulajdonképpen az előző fejezetben már vázoltam. A vár továbbra is az Eszterházy család birtokában maradt.

Egy 1927-es felmérés felvételi előrajzán gróf Eszterházy László szerepel tulajdonosként.

A Veszprém Megyei Levéltárban történő kutatásom során talált 168. sz. „birtokállási lap”-on (11. sz. melléklet) a várrom és környéke 45. helyrajzi számon szerepelt. A birtoklaphoz csatolt tulajdoni lap utolsó bejegyzése az alábbi:

„ A Veszprém Megyei Földhivatal 12442/949 V. sz. határozata és a 600/1945 sz. határozata alapján a 168. 10-26 sorszámú ingatlanok lejegyeztetnek és felosztva a 667-713 sz. birtokba átjegyeztetnek.”

A birtoklapon a vár a 24. sorszámmal szerepelt. Ez alapján arra következtettem, hogy a vár 1947-ben került ki gróf Eszterházy László tulajdonából, de sajnos arra vonatkozóan nem találtam dokumentációt, hogy kinek a tulajdonába került. A Földrendező Bizottság 1947-es határozata szerint a gróf 1074 kat. hold termőföldjét államosították, s osztották ki a környékbelieknek. Valószínűleg a vár is ekkor lett állami tulajdon.

Kutatásom során kerestem a 667 - 713. sz. telekkönyvi betétet. A levéltár munkatársai szerint a Földhivatal őrzi az érvényes betéteket, a Földhivatalnál pedig azt az információt kaptam, hogy náluk ezek az iratok nem találhatók.

1960-ban tulajdonosként a Magyar Állam, kezelőként a Balaton-felvidéki Erdő és Fafeldolgozó Gazdaság volt bejegyezve az ingatlan-nyilvántartásba. 1978. március 6-án az Országos Természetvédelmi Hivatal elnökének 9/1977 OTvH. számú határozata alapján természetvédelmi területté nyilvánították.

1996-ban a Kincstári Vagyonkezelő Szervezet lett az ingatlan vagyonkezelője.

Az Örökségvédelmi törvény melléklete szerint a **Az állam kizárólagos tulajdonában tartandó műemlékek közé tartozik a** Cseszneki vár. A Vagyontörvény 65. § (1) bekezdése alapján *„ahol az ingatlan-nyilvántartásban az ÁPV Zrt-t, a KVI-t vagy az NFA-t mint tulajdonosi joggyakorlót, illetve vagyonkezelőt tünteti fel, ezen az MNV Zrt-t kell érteni.”* A törvény 3.§-a szerint „Az állami vagyon feletti tulajdonosi jogok és kötelezettségek összességét – ha törvény eltérően nem rendelkezik- a Magyar Állam nevében a Nemzeti Vagyongazdálkodási Tanács gyakorolja.”

5.3 A váron végzett felújítási, rekonstrukciós munkák

1967-ben meginduló ásatásokat követően kisebb-nagyobb megszakításokkal életveszély-elhárítási, balesetvédelmi, és állagvédelmi munkák folytak a várban. Ezek napjainkra befejeződtek, így a korábban részlegesen lezárt vár ismét teljes területén látogathatóvá vált.

2009. októberében interjút készítettem Nagy Ferenc Csesznek Podmaniczky-díjas várkapitányával, aki az elmúlt 12 év eredményeiről, nehézségeiről, valamint a jövőre vonatkozó terveiről tájékoztatót.

A vár környékén elvadult a növényzet, csak a legelszántabb turisták tudták megközelíteni a romokat. A változás akkor kezdődött, amikor a vár átkerült a Kincstári Vagyon Igazgatóság kezelésébe, és a vagyonkezelő szervezet rendbe tette a vár környékét. Nagy Ferenc 1997-ben kötött először ötéves üzemeltetési szerződést a KVI-vel, melyet azóta többször meghosszabbítottak. Jelenlegi szerződése 2014-ig szól.

Az üzemeltetés keretében rendben tartja a várhoz vezető turistautat, a várlátogatókat információval látja el. Feladata többek között a vár körüli növényzet kiírtása, a várterület tisztítása őrzés biztosítása, állagmegóvás stb.

Szükségessé vált egy átfogó programterv elkészítése, mely a vár helyreállítására és a környezet rendezésére vonatkozó hosszú távú koncepciót tartalmazott és ütemezte az elvégzendő munkákat. (tervdokumentáció 17. sz. melléklet)

A Kincstári Vagyoni Igazgatóság 2001-ben sikeres pályázatot nyújtott be a Széchenyi Terv keretében meghirdetett „Magyarországi várak turisztikai hasznosításának támogatása” című pályázati felhívásra, melyen 106,5 millió Ft-ot nyert. Ennek eredményeképpen megkezdődhetett a teljes helyreállítás és a hasznosítás megvalósítása.

Ebből az összegből valósult meg a vár össz-közművesítése. A kettős kapu átjárójáig történt a víz, villany, szennyvízcsatorna és gázvezeték lefektetése. Megmagasításra került a keleti alsó falszoros. A déli oldalon mintegy 40 m kerítőfal hiányzott, ennek megépítésével folytonossá vált a várfal.

Az északi oldalon a körítőfal falszövetsík pótlása, valamint a keleti palota pártázatának kiegészítése is megtörtént. Lehetővé vált régészeti kutatások finanszírozása, az alsó várrészek és a keleti palota kutatása.

5.10. ábra

5.11. ábra

A nyugati oldal a javítások előtt és most

5.12. ábra

5.13. ábra

Az óratorony megújulása

5.14. ábra

5.15. ábra

A keleti fal régen és most

5.16. ábra

5.17. ábra³¹

A nyugati oldal felújítás előtt és után

³¹ 5.10. - 5.17. ábra Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ prezentációjából

Elkészült a vár díszkivilágításának a terve, de a megvalósítását már nem tudták finanszírozni. A fogadóépületet felépítése sem sikerült már, ennek megvalósítására még kb. 16 millió forintba lenne szükség.

A várkapitány minden lehetőséget megragad annak érdekében, hogy a vár rekonstrukciós munkálatai folytatódhassanak.

A várhegy oldalán sziklamászó meredély van, melyet már a múlt század óta másznak a hegymászók. 1-10-ig minden mászási nehézségi fok megtalálható rajta. Különböző cégek csapatépítő tréningjeiket tartják itt, cserébe elvégeznek olyan – nehezen hozzáférhető helyen lévő - javításokat, melyek csak alpinisták igénybevételel lennének megoldhatók.

2008. augusztusában létrehozták a Cseszneki Várért Közhasznú Alapítványt, mellyel lehetővé vált, hogy magánemberek, cégek támogassák azt a munkát, melyet Nagy Ferenc a vár érdekében tesz. Az Alapítvány számlájára befolyt összegből sikerült megvalósítani a nyugati fal és a belső vár falának 80 cm – 1 m-ig történő megmagasítását.

Azt gondolom, a legnépszerűbb esemény a Cseszneki Nyár Programsorozat, mely már évek óta látogatók tízezreit csalja ebbe a bakonyi kis faluba, és a várba. Évente ezerkétezer látogatóval nő a vendégek száma – 2009-ben elérte a 35 ezret - a vár és a kulturális rendezvények (tárogatófesztivál, történelmi íjászverseny, várdalnoki esték) vonzereje egymást erősíti.

Az 1000 éves Veszprém Megye rendezvénysorozat egyik helyszíne volt 2009-ben a vár Középkori Történelmi Karneváljával, éjszakai fáklyás várvezetéssel.

2002-ben Csesznek, Nagyvázsony, Sümeg, Várpalota és Szigliget várkapitányai megalapították a Veszprém Megyei Várak Főkapitányságát. 2005-ben csatlakozott hozzájuk Csobánc és Somló vára is. Ahhoz, hogy hivatalos szerv lehessenek, alapítványt hoztak létre, melynek bejegyzése folyamatban van. Terveik szerint együttesen fognak támogatásért pályázni, így nagyobb az esélyük, és nagyobb összegre pályázhatnak.

A Veszprém megyei várak kapitányai „Hétpecsétes Vártúrák” címmel pecsétgyűjtő füzetet bocsátottak ki azzal a céllal, hogy minél többen látogassák meg váraikat. 3 éven belül kell mind a hét vár pecsétjét összegyűjteni. A vártúrák teljesítője ajándékot kap,

illetve részt vesz az évente megrendezett sorsoláson, ahol fegyvermásolatokat, várakkal, történelemmel kapcsolatos ajándékokat nyerhet.

A vár történetének ismertetésekor már említettem, hogy a falu lakossága az 1700-as évek végén az Eszterházy család elköltözése után is használta egy ideig a vár kápolnáját esketésre, keresztelésre. 2009. nyarán ismét esküvőt tartottak a várban. Egy helyi pár választotta házasságkötésének helyszínéül az egykor beszentelt kápolnának otthont adó várat.

Nem egyszerű feladat a vár hasznosítását oly módon megoldani, hogy minél többen látogathassák, ugyanakkor a sok látogató ne veszélyeztesse a műemlék állapotát. A várban tett látogatásom során meggyőződtem arról, hogy a felvetett probléma itt nem tapasztalható.

5.4. A műemlékek fenntartásának problémái

„Tévedés azt hinni, hogy a jó műemléki törvény önmagában biztosítja a műemlékek fennmaradását. A törvény csupán keret, de azt kitölteni a tulajdonos és a hivatásos műemlékvédelem (meg a társadalom) közös feladata. A magyar műemléki jog (mint a legtöbb országé) a műemlék folyamatos fenntartásáért a tulajdonost teszi felelőssé. A műemléki szervezet és a civil szféra ehhez nyújthat segítséget. A műemlék pusztá fenntartása, létének folyamatos biztosítása nem könnyű feladat.”³²

Az épületeknek - így a műemlékeknek is - használati értékük van. A célszerűen hasznosított műemlék jól tölti be funkcióját. A műemlékek is meghatározott rendeltetés céljára épültek, mai felhasználásuk is akkor a legjobb, ha az azonos az eredetivel. Ezt nem mindig lehet biztosítani, ekkor viszont az a célszerű, ha az eredetihez hasonló funkciót kap. A jó hasznosítás kielégíti a tulajdonos igényeit, s ezzel a műemlék szolgálja gazdáját, vagy anyagi hasznot hoz neki. Az ilyen hasznosítás nem ellentétes a műemlékvédelem céljaival. A gondos tulajdonos tudja, hogy műemléke fennmaradásához és hasznosításához karban kell tartania épületét, időről időre nagyobb felújítást is kell végeznie.

³² www.biztositas.hu Román András: A műemlékvédelem

Az általános tökeszegénység az oka, hogy a hazai műemléképületek nagy részének évről évre romlik az állapota. Az önkormányzati, egyes vállalkozói, valamint az állami tulajdonban lévő műemlék épületek esetében is csak a folyamatos állagmegóvásra futja. Helyreállításuk évek, némely ingatlan esetében évtizedek óta várat magára. Gyakran megvan a fenntartásra a jó szándék, de a kellő pénz hiányzik. Sajnos tipikus, hogy forráshiányos önkormányzat, intézmény nem tud még pályázni sem, holott a pályázat elnyerésére jó esély lenne, de hiányzik a szükséges önerő.

Ha Magyarországot összehasonlítjuk néhány szomszédos országgal, mint pld. Csehország, Szlovénia, Szlovákia, azt tapasztaljuk, hogy a műemléksűrűség (ország területe/műemlékek száma) ezekben az országokban lényegesen magasabb, mint nálunk.

„A műemléksűrűség minden bizonnyal összefügg a gazdaság teljesítőképességével. Ezt a kérdést vizsgálva mutatóként figyelembe vehetjük az egy főre jutó GDP és az egy műemlékhez tartozó terület hányadosát, amennyiben feltételezzük, hogy minél erősebb egy ország gazdasága, annál több műemlék fenntartására képes.”³³

Néhány európai ország „teljesítőképességét” mutatja be a következő ábra.

5.18. ábra (saját készítésű)

³³ Zongor Attila: Kultúra és az Európai Unió Tanulmánykötet 107. o.

Európai Unió támogatások

Az EK-Szerződés 151. cikke kimondja, hogy „a Közösség hozzájárul a tagállamok kultúrájának virágzásához, tiszteletben tartva nemzeti és regionális sokszínűségüket, ugyanakkor előtérbe helyezve a közös kulturális örökséget ... A Közösség az e szerződés egyéb rendelkezései alá tartozó tevékenysége során, különösen kulturális sokszínűségének tiszteletben tartása és támogatása érdekében, figyelembe veszi a kulturális szempontokat.”

A jelenlegi gazdasági helyzetben Magyarországon a műemlékek helyreállításának szinte egyetlen esélyét az Unó által nyújtott támogatásokban látom. Sajnos az önerő előteremtése sok esetben szinte megoldhatatlan feladat elé állítja a fenntartókat, mégis ezt a lehetőséget kell kihasználni.

Dolgozatomhoz csatolom (17. sz. melléklet) Neeli Kroes Európa Bizottsági tag 2007. július 18-án kelt, Göncz Kinga külügyminiszter asszonyhoz címzett levelét, melynek tárgya:

„N 276/2007 sz. állami támogatás – Magyarország Kulturális célú támogatási intézkedések a Regionális Fejlesztés Operatív Programok keretein belül”

A levél tartalmazza a Regionális Fejlesztési Operatív Program célkitűzéseit, a program tartalmát, időtartamát, kedvezményezettjeit, a támogatás formáját, stb.

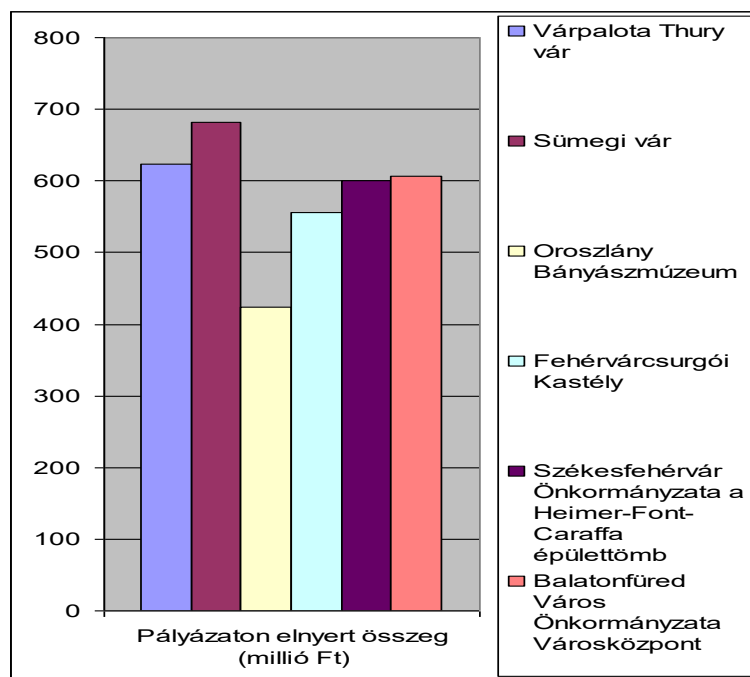
Néhány, az Unió támogatásával helyreállított magyarországi műemlék a csatlakozás előtt:

Műemlék megnevezése	EU támogatás éve	EU támogatás összege (ECU)³⁴
Református templom Zánka	1992	80.000
Középkori zsinagóga Sopron	1992	30.000
Szent Anna Orsolyita templom Győr	1996	20.000
Árpád-házi Szent Erzsébet Plébániatemplom Budapest	1995	20.000

5.19 ábra³⁵

³⁴ ECU (European Currency Unit: Európai Valuta Egység. Az Európai Monetáris Rendszer keretében 1979-ben létrehozott közös valuta. 1999. január 1-én felváltotta az euró.

Néhány Uniós támogatással a közeljövőben megvalósuló műemlék rekonstrukció

5.20. ábra (saját készítésű)

Örökségvédelmi többletköltség

A műemlékvédelem drága tevékenység, költségesebb, mint újat építeni. Általános gyakorlat, hogy a társadalom számára kiemelkedően fontos építészeti értékek megújítását a közösség, vagyis az állam támogatja, mert a védelemmel olyan többletköltségek viselésére kényszerítette a tulajdonost, aminek teljesítése a közösség érdeke is. Magyarországon, bár megvan a műemléki többletköltség részben vagy egészben történő megtérítésének a lehetősége, anyagi eszközök híján a KÖH nem tud támogatást nyújtani.

A többletköltséget szabályozza az Örökségvédelmi törvény 68. § (1) bekezdése:

„A hatóság kulturális örökségvédelmi érdekből elrendelheti:

a) a védetté nyilvánított kulturális örökséghez tartozó javak felülvizsgálatát, felújítását, helyreállítását

³⁵ Az Európai Unió támogatásával helyreállított Műemlékek Magyarországon Országos Műemlékvédelmi Hivatal 1997

b) olyan munkálatok elvégzését, amelyek a műemlék vagy a védetté nyilvánított kulturális örökség történeti állapotának vagy korábbi történeti állapota meghatározott elemeinek feltárására, helyreállítására és bemutatására irányulnak.

68. § (2) A hatóságot terheli az (1) bekezdés alapján elrendelt munkálatok örökségvédelmi többletköltsége.”

A 10/2006 (V.9.) NKÖM rendelet részleteiben szabályozza a törvény előírásait:

„21.§ (1) A Tv. 68. §-a alapján örökségvédelmi többletköltségnek ismerheti el a Hivatal, a kulturális örökség védett elemein végzett, annak értékeinek érvényre jutását segítő olyan munkálatok költségét, amelyek

a) a kötelező karbantartást meghaladják, vagy

b) az elpusztult vagy eltakart korábbi építészeti formák, felületeke, képző- és iparművészeti részletek helyreállítását szolgálják.

(2) A kérelemhez mellékelni kell:

a) tulajdonosi jogosultságot igazoló okiratot

b) a többletköltséggel érintett munkák ismertetését,

c) a többletmunkából eredő – számlákkal igazolt – költsége részletezését.

(3) A Hivatal által elrendelt, a Tv. 68. §-a alapján többletköltség igényt megalapozó munkák költségeinek megtérítésére irányuló kérelmet a munkák befejezését követő 30 napon belül a Hivatalnál be kell nyújtani.

(4) A Hivatal az elfogadott többletköltség igényt a következő évi költségvetésében szerepelteti, a többletköltséget a költségvetés jóváhagyását követő 60 napon belül a jogosultnak kifizeti.”

Mint láthatjuk a törvény lehetőséget ad arra, hogy a műemlékek tulajdonosainak épületük fenntartása felújítása során - a hatósági kötelezések miatt - bekövetkező többletköltségét az állam kompenzálja. **De sajnos csak a lehetőség van meg, a fedezet nincs.**

Mezős Tamás a KÖH elnöke 2008-ban nyilatkozta az alábbiakat:

„Ebben az évben 433 millió forintot kapunk, ez csak állami tulajdonú ingatlanokra fordítható, és olyan kevés, hogy a hivatalnak gyakorlatilag semmilyen lehetőséget nem ad az operatív műemlékvédelemre. A kötelezési jogosítványaink megvannak, de az ehhez biztosítható anyagi hozzájárulásról nem gondoskodik az állam. Hiába teszi elvben lehetővé a jogszabály a műemléki többletköltség visszatérítését a műemlék kezelőjének vagy a tulajdonosának, ha erre a költségvetésben nincs állami fedezet.”

„Nálunk hiába a törvényi felhatalmazás, holott az is sokat segítené, ha a felújítási költségek áfáját 25-ről mondjuk 5%-ra csökkentenék. A pénzügyminisztérium fiskális szemlélete kifejezetten műemlékellenes, kultúraellenes.”³⁶

Magyarországon semmilyen kedvezménnyel nem jár, ha valaki a saját tulajdonában lévő műemléket jó karban tartja, esetleg felújítja. A 2005-ben módosított örökségvédelmi törvény szerint az örökségvédelem pénzügyi eszközei lehetnek például adókedvezmények és illetékkedvezmények. Sajnos ezek a kedvezmények nem öltöttek testet az adójogszabályokban.

Ha a probléma szabályozását vizsgáljuk Európában, azt látjuk, hogy szinte minden ország ad valamilyen kedvezményt azoknak, akik vállalják egy-egy műemlék megőrzését. Magyarországon kívül csak Portugáliában nincs lehetőség valamilyen jövedelemadó-kedvezményre műemlék-karbantartás vagy - felújítás esetén. Azokban az országokban, ahol vagyonadó is van - Norvégia és Finnország kivételével - a műemlék-tulajdonosok kedvezményt kapnak ebből is. Az örökösödési, illetve az ajándékozási illeték mérséklésére az európai államok mintegy felében van lehetőség. Franciaországban az áfa jelentős mérséklésével, Németország több szövetségi államában konkrét visszatérítéssel igyekszik az állam csökkenteni a tulajdonosoknak a közösség érdekében vállalt többletterheit.

Azt hiszem ezeknek a kedvezményeknek akár részbeni bevezetése is sokat segíthetne a tulajdonosoknak, befektetőknek. Javasolnám, hogy a magánszemély tulajdonosoknak műemlék ingatlanaik felújításához, karbantartásához az állam kamatmentes, vagy támogatott kamatú hitelt nyújtson, illetve mentesítse őket az illeték fizetése alól. Az általános forgalmi adó jelentős csökkentésével a magántőkét is intenzívebb műemlékvédelemre lehetne ösztönözni, részben mentesítve ezáltal az államot a felújítás terhei alól.

³⁶ www.kepmas.hu Gúzsba kötött műemlékvédelem

6. Az ingatlannal kapcsolatos jogesetek

6.1 Vagyonkezelői jog bejegyzése

A Kincstári Vagyoni Igazgatóság 2003-ban megvásárolta a várrommal szomszédos 0156 és 0157 hrsz-ú ingatlanokat abból a célból, hogy a műemléki védelem alatt álló várromhoz csatolja, amelyhez ezáltal kíván bejáratot biztosítani. Tulajdonos a Magyar Állam, vagyonkezelő a Kincstári Vagyoni Igazgatóság lett.

A Nemzeti Földalapkezelő Szervezet a 2001. évi CXVI. törvény 1. §-a, 3.§ (1) bekezdése, valamint a 6.§ (1) bekezdése alapján a Magyar Állam tulajdonjogának változatlanul hagyása mellett a Kincstári Vagyoni Igazgatóság vagyonkezelői jogának törlését és az állam tulajdonosi jogait gyakorló szervezet – az FVM miniszter – feltüntetése melle az NFA vagyonkezelői jogának bejegyzését kérte a Cseszneki 0157 hrsz-ú ingatlanra. A Veszprémi Körzeti Földhivatal Zirci Ingatlan-nyilvántartási Részlege ennek alapján törölte a KVI vagyonkezelő jogát, s bejegyezte az NFA-t. A határozat ellen a KVI Veszprém megyei kirendeltsége fellebbezés nyújtott be. Álláspontja szerint a Csesznek 0157 hrsz-ú ingatlan nem tartozik azon ingatlanok közé, melyek az NFA törvény alapján a Nemzeti Földalap vagyoni körébe kerülnek. Fellebbező kérte a Megyei Földhivatalt, hogy változtassa meg az elsőfokú határozatot, s rendelje el a vagyonkezelői jog visszajegyzését.

Az NFA tv. 6.§ (1) bekezdés a) pontja alapján a Nemzeti Földalap vagyoni körébe kerül a védett és védelemre tervezet természeti területek kivételével minden olyan állami tulajdonú termőföld, amely korábban a Kincstári Vagyoni Igazgatóság vagyonkezelésében volt.

A Földhivatal szerint az érintett ingatlan gyep művelési ágú, nem védett természeti terület, a KVI vagyonkezelésében állt. Mivel az ingatlan megfelel mindazoknak a kitételeknek, melyet az NFA tv felsorol, a Megyei Földhivatal az elsőfokú határozatot a fellebbezés elutasítása mellett helybenhagyta.

6.2. Bírósági felülvizsgálat

Erdőgazdálkodással foglalkozó Zrt. beadványában 222 ingatlanon kérte a cég nevének megváltozása miatt annak ingatlan-nyilvántartásban történő átvezetését. Az ingatlanokon a Zrt. tulajdonjoga, illetve kezelői joga volt bejegyezve. Kérelméhez cégbírószági végzéseket is csatolt. A földhivatal a kérelmezőt hiánypótlásra szólította fel azzal, hogy a kérelem elsődlegesen a tulajdonjog és kezelői jog bejegyezésére vonatkozik, ezt követően irányulhat a társaság névváltozásának átvezetésére. Ezért a 222 ingatlant érintően 1.100.000 Ft igazgatási szolgáltatási díj megfizetésére szólította fel, és kérte a tulajdonjog-változást igazoló, bejegyzés alapjául szolgáló okiratok csatolását és jogi képviseletet az eljárás során.

A földhivatal a névváltozásra irányuló eljárást díjfizetés nem teljesítése miatt végzéssel megszüntette.

Zrt. a végzés ellen fellebbezést nyújtott be arra hivatkozva, hogy a GT. 1998. évi VI. tv. 338.§ (1) szerint az átalakulás során létrejövő gazdasági társaság az átalakult gazdasági társaság általános jogutódja. A jogutód társaságot megilletik azok a jogok, amelyek a jogelő gazdasági társaságot megillették. Vonatkozik ez mind tulajdonjogra, mind kezelői jogra. A Díjtörvény 32/C. § (1) 1. pontja szerint mind az átalakulás, mind a névváltozás átvezetése tárgyi díjmentes.

A másodfokon eljáró megyei földhivatal a körzeti földhivatal végzését helyben hagyta a következő indoklással: jogutódlással járó átalakulás során alanycsere történik egy jogi helyzetben, ezért jogszerzést igazoló okirat benyújtásával igazolni kell azt, hogy a jogelőt megillető jog a jogutódot is megilleti. Erre az átalakulást, majd a névváltozásokat elrendelő cégbírószági végzések nem alkalmasak. Zrt. a megyei földhivatal végzése ellen keresetet terjesztett elő, a végzés bírósági felülvizsgálatát kérve.

A bíróság megállapította, hogy a cégbírószág végzése szerint B. Rt. átalakulással jött létre 1993. november 29-én, ezért téves kérelmező álláspontja. Nem névváltozásról van szó (amely ugyanazon tulajdonos szervezet megjelölésének változását jelenti) hanem a tulajdonjog, kezelői jog tekintetében a jogutódlás ingatlan-nyilvántartási átvezetéséről. Az általános jogutódlás valamely jogi helyzetben bekövetkező olyan alanycsere, amikor az új alany a vagyont, mint egészet szerzi meg, a jogátszállás átfogja a jogelő teljes vagyoni jogi helyzetét, beleértve a jogelő kötelezettségeit is.

A földhivatal az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzést csakis a reá irányadó jogszabályi előírásoknak tartalmi és alaki szempontból megfelelő okiratok alapján teljesíthet. A kérelmező ilyen okiratot a földhivatali eljárás során felhívás ellenére sem nyújtott be.

Mivel kérelmező a felhívásra a díjat nem fizette meg, ezért a Djr. 3.§ (1) bekezdése alapján a földhivatal jogszerűen szüntette meg az eljárást.

Eolvasva a megyei bíróság végzését, valamint áttanulmányozva a tulajdoni lapot, az alábbi észrevételt teszem az ügygel kapcsolatban.

Zrt. a Csesznek 0158/1 hrsz-ú ingatlan tekintetében mint vagyonkezelő kérte a névváltozás átvezetését 2006-ban 221 más ingatlannal együtt. Tette mindezt – valószínűleg nyilvántartási hiányosság miatt - jogalap nélkül. Ugyanis fenti ingatlanra már 1996-ban a Kincstári Vagyoni Igazgatóság vagyonkezelői joga került bejegyzésre. Véleményem szerint a földhivatal is hibázott annyiban, hogy a fellebbezést, majd a bírósági jogorvoslati kérelmet nem jegyezhetette volna fel a tulajdoni lap III. részére, mivel a kérelem névváltozásra szólt. A kérelmező ugyanakkor nem szerepelt a tulajdoni lapon sem tulajdonosként, sem vagyonkezelőként, tehát nem volt mit megváltoztatni.

Abban az esetben, ha a kérelem tulajdonjog, vagy vagyonkezelői jog bejegyzésére szólt volna, akkor megállta volna a helyét a feljegyzés.

6.3. Jogutód átvezetése

Az ingatlan vagyonkezelője a tulajdoni lap szerint a Kincstári Vagyonkezelő Szervezet (jogutódja a Kincstári Vagyoni Igazgatóság). A Vagyontörvény 65. § (1) bekezdése alapján *„ahol az ingatlan-nyilvántartásban az ÁPV Zrt-t, a KVI-t vagy az NFA-t mint tulajdonosi joggyakorlót, illetve vagyonkezelőt tünteti fel, ezen az MNV Zrt-t kell érteni.”*

A (2) bekezdés szerint: *„Ha az ingatlan-nyilvántartási változásbejegyzési kérelem a Magyar Állam tulajdonjogát nem érinti, az ingatlanügyi hatóság a kérelem elintézése során, azzal egyidejűleg az (1) bekezdés szerinti változást is átvezeti az ingatlan-nyilvántartásban. Más változás hiányában az ingatlanügyi hatóság az MNV Zrt., illetve a szerződéses vagyonkezelő legkésőbb 2009. december 31. napjáig előterjesztett kérelmére gondoskodik az (1) bekezdés szerinti változás átvezetéséről.”*

Fentiek alapján az MNV Zrt-nek 2009. december 31-ig kérnie kell a vagyonkezelő változásának ingatlan-nyilvántartásban történő átvezetését.

Összefoglalás

Dolgozatom első fejezete az európai kulturális eszme kialakulásától indulva mutatja be a műemlékvédelem jogintézményének kialakulását Európában majd Magyarországon egészen a közös európai kulturális örökség megóvására irányuló karták és nemzeti deklarációk koráig.

A következő fejezetben arra a kérdésre kerestem a választ, hogy milyen mértékben határozza meg az Európai Unió az egyes nemzetek kulturális örökségvédelmére vonatkozó jogi szabályozást?

A téma feldolgozása során az alábbi következtetésre jutottam: A kulturális javak védelmének az egyes államokban nemzeti hagyományaik, jogrendjük szerint eltérő szabályozása, gyakorlata alakult ki.

Az Európai Uniónak nincsen közös, kötelezően alkalmazandó kulturális politikája, a kulturális élet szabályozása minden tagállam saját hatáskörébe tartozik.

Az 1957-es Római szerződés külön is rendelkezik arról, hogy „a művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek védelme” érdekében a tagállamok saját jogszabályaikkal nemzeti korlátozásokat, tilalmakat állíthatnak fel.

Ismertettem a Világörökség intézményrendszerének kialakulását, működését, a hangsúlyt a Világörökségi Egyezményre helyezve, mivel Magyarországon számos világörökségi helyszín található. Röviden bemutattam a világörökségi listán szereplő, kulturális és természeti értékük alapján védelemben részesített területeket.

Ezt követte a hatályos jogi szabályozás - a műemlékekre vonatkozó kötelezések, korlátozások - bemutatása és elemzése.

A műemlékvédelem jogi szabályozása Magyarországon véleményem szerint erősen korlátozó. A műemlékek tulajdonosaira nagy terhet ró épületük védettsége, az ezzel járó hatósági kötelezések, és a be nem tartásuk miatt kirótt műemlékvédelmi bírság.

A műemlékvédelmi többletköltség állam általi megtérítése ellensúlyozhatná ezt a terhet, ha az állam nem csak lehetőséget adna rá jogi szabályozással, hanem fedezetet is. Abban az esetben, ha valaki már műemléki védettséggel vásárolja meg ingatlanát, előtte tájékozódhat a kötelezésekről. Eldöntheti, hogy ezzel együtt is meg kívánja-e vásárolni. Azonban ha már a tulajdonában lévő épületet nyilvánítják védetté, nincs meg ez a döntési lehetősége. Úgy vélem, sérül a tulajdonjog részjogosítványa a rendelkezés joga,

ezen belül az átalakítás, megsemmisítés (*ius disponendi de substantia*), amit még a műemlék eszmei, társadalmi többletértéke sem tud teljesen kompenzálni.

A jogi szabályozás bemutatását követően az örökségvédelmi feladatokban részt vevő szerveket tekintettem át, a hangsúlyt a kulturális örökség védelmében szerepet kapó közigazgatási szervekre, feladatainak és eljárásának elemzésére helyezve. Kitértem az állami tulajdonban lévő műemlékek helyzetére, tulajdoni, vagyonkezelői viszonyaikra.

Csesznek várának tulajdoni és használati viszonyai ismertetésén keresztül rávilágítottam a műemlékek fenntartásának problémára, az előttünk álló feladatokra és lehetőségekre. Műemlékeink hasznosítása, funkciójuknak megfelelő helyreállítása, az ehhez szükséges források megtalálása nagy feladat és felelősség. A jelenlegi gazdasági helyzetben Magyarországon a műemlékek helyreállításának legfőbb esélyét az Unó által nyújtott támogatásokban látom. Elsősorban az önerő előteremtésére kell forrást biztosítani azon pályázók számára, akiknek ez nem áll rendelkezésére. Ennek egyik megoldása lehet - a jelenlegi recessziós helyzet ellenére - véleményem szerint egy pénzügyi keret létrehozása esetleg elkülönített állami pénzalap keretén belül. A másik lehetőség az adó- és illeték kedvezmények bevezetése lehetne. Ehhez azonban jogszabály módosításokra van szükség, amelynek kidolgozása kormányzati feladat.

A kulturális örökség meg nem újuló erőforrás. A védelem körébe tartozó műemlékek generációkkal előttünk jöttek létre, az a funkció, melyet létrehozásukkor betöltöttek, már részben vagy egészben megszűnt. Fenntartásuk, megőrzésük erkölcsi kérdés, mivel a jövő nemzedékei számára továbbadási, elszámolási kötelezettségünk van.

Irodalomjegyzék

1. Dr. Császár László: *A műemlékvédelem Magyarországon*
Képzőművészeti Alap Budapest 1983.
2. Dr. Horler Miklós: *A műemlékvédelmi gondolat kialakulása Európában*
Budapesti Műszaki Egyetem Mérnöki továbbképző Intézet, Budapest 1984
3. Magyar Mária-Péter Annamária: *Az építészeti örökség védelme*
KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2003.
4. Paulovics Anita: *Kulturális javak védelme a nemzetközi összehasonlítás tükrében*
BÍBOR KIADÓ, Miskolc, 2003.
5. Román András: *Karták könyve Műemlékvédelmi dokumentumok gyűjteménye*
ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság, Budapest. 2002.
6. Tamás Judit: *Történetek az intézményes műemlékvédelem 120 évéből*
Balassi Kiadó 2001.
7. Buzinkay Péter: *Műtárgyvédelem és az Európai Unió*
Kulturális Örökségvédelmi Folyóirat XLVII. évf. 1. szám 2003.
8. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára: *Csesznek*
TKM Egyesület Csesznek Község Önkormányzata megbízásából 2000.
9. Fenyő György, Hídvéginé Erdélyi Erika, Papp Iván: *Magyar ingatlan-nyilvántartási jog*
10. Fekete Ilona: *A kulturális örökség kutatása*
VILÁGOSSÁG, 2005. évi 6. szám
11. *Az Európai Unió támogatásával helyreállított műemlékek Magyarországon*
Országos Műemlékvédelmi Hivatal 1997.
12. Zongor Attila: *Kultúra és az Európai Unió Tanulmánykötet*
13. Koppány Tibor: *Csesznek vára*
Képzőművészeti Alap Kiadóvállalat 1962.
14. Lipták Gábor: *Zirc és Csesznek*
Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatal 1964.
15. *Várak, kastélyok Veszprém megyében*
Veszprém Megyei Turisztikai Hivatal 2003.
16. Gerő László: *Magyarországi várépítészet Vázlat a magyar várépítészet fejezeteiről* Művelt Nép Kiadó 1955.
17. Gerő László: *Várépítészetünk*
Műszaki Könyvkiadó 1975

Online hivatkozások

1. www.koh.hu
2. www.kosz.gov.hu
3. www.vilagorokseg.hu
4. www.magyarorszag.hu
5. <http://europa.eu>
6. <http://icomos.hu>
7. www.fn.hu
8. www.csesznek.lap.hu
9. www.civertan.hu/legifoto
10. www.jupiter.elte.hu
11. <http://mek.oszk.hu>
12. www.mke.hu
13. www.omikk.bme.hu
14. www.biztositas.hu

Felhasznált jogszabályok

Törvény

1. 1949. évi XX. törvény A Magyar Köztársaság Alkotmánya
2. 1959. évi IV. törvény a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről
3. 1964. évi III. törvény az építésügyről
4. 1997. évi LIV törvény a műemlékvédelemről
5. 1997. évi LXXVIII törvény az épített környezet alakításáról és védelméről
6. 1997. évi CXLI törvény az ingatlan-nyilvántartásról
7. 2001. évi LXIV törvény a kulturális örökség védelméről
8. 2005. évi LXXXIX. törvény a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV törvény módosításáról
9. 2007. évi CXXIII. törvény a kisajátításról
10. 2007. évi CVI törvény az állami vagyonról

Törvényerejű rendelet

1. 1881. évi XXXIX törvénycikk a műemlékek fenntartásáról
2. 1949. évi 13. számú törvényerejű rendelet a múzeumokról és műemlékekről
3. 1963. évi 9. sz. törvényerejű rendelet a muzeális emlékek védelméről
4. 1975. évi 6. sz. törvényerejű rendelet a muzeális emlékek védelméről szóló 1963. évi 9. sz. törvényerejű rendelet módosításáról
5. 1985. évi 21. törvényerejű rendelet a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülészakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott egyezmény kihirdetéséről

Rendelet

1. 6/1999 (III.31.) NKÖM rendelet a Világörökség Magyar Nemzeti Bizottságáról
2. 66/1999 (VIII. 13.) FVM rendelet FVM rendelet az építészeti örökség helyi védelmének szakmai szabályairól
3. 190/2001. (X.8.) NKÖM rendelet a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal létrehozásáról
4. 3/2002 (II.15.) NKÖM rendelet a kulturális örökség védetté nyilvánításának részletes szabályairól
5. 17/2002 (VI.21.) NKÖM rendelet a kulturális örökség hatósági nyilvántartására vonatkozó szabályairól
6. 281/2005 (XII. 20.) Korm. rendelet az örökségvédelmi birságról szóló 190/2001 (X.18.) Korm. rendelet módosításáról
7. 10/2006. (V.9.Ö NKÖM rendelet a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal eljárásaira vonatkozó szabályokról
8. 308/2006 (XII. 23.) NKÖM rendelet a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalról
9. 254/2007. Korm. rendelet az állami vagyonnal való gazdálkodásról

Közösségi jogforrások

1. 1957 Római szerződés
2. A Tanács 1992. december 9-i 92/3911/EGK Rendelete a kulturális javak kiviteléről
3. A Bizottság 1993. március 30-i 93/752/EGK Rendelete a Tanács a kulturális javak kiviteléről szóló 92/3911/EGK Rendeletének végrehajtásáról
4. A Tanács 1996. december 16-i 96/2469/EK Rendelete a Tanácsnak a kulturális javak kiviteléről szóló 92/3911/EGK Rendelete függelékének módosításáról
5. A Bizottság 1998. július 16-i 98/1526/EK Rendelete a Bizottságnak a Tanács a kulturális javak kiviteléről szóló 92/3911/EGK Rendeletének végrehajtásáról szóló 93/752/EGK Rendeletének módosításáról
6. Tanács 1993. március 15-i 93/7/EGK Irányelve a tagállamok területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról

Mellékletek

1. 1716. X. 4. Csátály I. levele bizonyos cseszneki és szentkirályi határok ügyében (VeML.)
2. 1746. 07. 07. Eszterházy gróf megtiltja az apátság embereinek, hogy a várához tartozó területre lépjenek (VeML)
3. 1765. 05. 16. Határ ügyének elintézése (VeML.)
4. Gróf Eszterházy Erzsébet „Csesznek vára” című írása (VeML.)
5. Csesznek belterületi térképe 1875 (VeML.)
6. Csesznek külterületi térkép részlet 1875 (VeML.)
7. Csesznek külterületi térkép részlet 1875 (VeML.)
8. Csesznek külterületi térkép részlet 1875 (VeML.)
9. 1927-es felmérés kataszteri térkép részlet Csesznek (Körzeti Földhivatal Veszprém)
10. 1927-es felmérés felvételi előrajz részlet Csesznek
11. 168. sz. Birtokállási lap Csesznek (VeML.)
12. 609. sz. telekkönyvi betét Csesznek (Körzeti Földhivatal Veszprém)
13. 1979-es térkép felújítás mérési vázlat részlet Csesznek (Körzeti Földhivatal Veszprém)
14. 1979-es térkép felújítás nyilvántartási térkép részlet Csesznek (Körzeti Földhivatal Veszprém)
15. 1979 térkép felújítás alapján 2005-2008-ban digitalizált változat részlet Csesznek (Körzeti Földhivatal Veszprém)
16. Tulajdoni lap Csesznek külterület 0158/1 1991 (Körzeti Földhivatal Veszprém)
17. Veszprém Megyei Bíróság 2.Kpk.50.173/2006/2 végzése másolatban (Körzeti Földhivatal Veszprém)
18. A vár felújítási tervének részlete (www.kosz.gov.hu)
19. „Jelen és múlt” Az óratorony ma és régen (www.freeweb.hu)
20. Neeli Kroes levele dr. Göncz Kingának (<http://ec.europa.eu>)
21. Teljes hiteles tulajdoni lap másolat Csesznek 0158/1 (Körzeti Földhivatal Veszprém)